

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Bc. JITKA KLÍČOVÁ

Česká filologie jednooborová

Prostorová deixe v próze Petry Hůlové

Spatial Deixis in the Narratives

by Petra Hůlová

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Soňa Schneiderová, Ph.D.

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem uvedenou práci zpracovala samostatně a za použití uvedených zdrojů. Magisterská diplomová práce obsahuje 130 552 znaků (s mezerami).

V Olomouci, 28. 3. 2008

.....

Děkuji PhDr. Soně Schneiderové, Ph.D. za vedení práce a podnětné připomínky, které mi pomohly ke zpracování.

Obsah:

Obsah.....	4
Úvod.....	5
I. Prostor v chápání obrazu světa.....	8
II. Paměť mojí babičce.....	20
1. Organizace textu.....	20
2. Základní motivy prostoru.....	21
2.1. Paměť.....	22
2.2. Prostor domova vs. prostor Města.....	24
2.3. Nebe vs. země.....	38
3. Ostatní motivy prostoru.....	40
3.1. Srdce.....	42
3.2. Oči – „okno do duše“.....	43
3.3. Břicho, lůno.....	44
4. Koheze textu.....	45
III. Umělohmotný třípokoj.....	52
1. Organizace textu.....	52
2. Základní motivy prostoru.....	53
2.1. Prostor pokoje v literárním díle.....	53
2.2. Umělohmotný třípokoj – základní motiv prostoru.....	55
3. Ostatní motivy prostoru.....	60
3.1. Digisvět a digivěci.....	60
3.1.1. Co všechno může být digi?.....	62
3.2. Nákupní galerie.....	62
3.3. Prostor kanceláře, archivu a kabinetu biologie.....	65
3.4. Cesta do nákupní galerie.....	67
4. Koheze textu.....	68
Závěr.....	73
Anotace magisterské diplomové práce.....	76
Literatura.....	77

Úvod

V diplomové práci je mým úkolem popsat prostorovou strukturaci dvou próz Petry Hůlové - *Paměť' mojí babičce* a *Umělohmotný třípokoje*. Pro uvedení do problematiky chápání prostoru v různých vědních disciplínách je první kapitola věnována širokému pojetí tohoto pojmu. Každá disciplína se ho snaží objasnit z různých hledisek, ale všechny nakonec docházejí ke stejnému závěru - prostor je jedna z nejdůležitějších kategorií, pomocí níž člověk chápe svět a své místo v něm.

Kategorie prostoru bude zkoumána z hlediska filozofie (zaměřím se především na myšlenky významného filozofa Immanuela Kanta, který se tematikou prostoru zabýval ve své *Kritice čistého rozumu*¹, důležité je i chápání prostoru z hlediska německého fenomenologa Martina Heideggera a objasnění pojmu „bydlení“, se kterým v této souvislosti pracuje, Aristotela, psychologa W.Wundta nebo filozofa Ernsta Cassirera), lingvistiky a kognitivní lingvistiky (pro popis prostorových vztahů je toto odvětví lingvistiky velmi důležité, zabývají se jí autorky publikace *Co na srdci, to na jazyku*² - s tím úzce souvisí i chápání prostoru lidského těla, sémantika rozměrových adjektiv), matematiky a geometrie, neurolingvistiky, literární teorie (metaforika vyjádření prostoru) a teorie komunikace (zde bude pozornost věnována především rozdílu mezi psaným a mluveným projevem, který se pokusila stanovit Světlá Čmejrková ve sborníku *Prostor v jazyce a literatuře*³), jaký prostor v nich mají aktéři komunikace, McLuhanovo rozdělení prostoru na akustický a vizuální, což se pokusím zčásti aplikovat na pojetí prostoru v *Umělohmotném třípokoji*).

¹ Kant, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh.

² Vaňková, I. - Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum.

³ Koten, J. - Mitter, P. (2007): *Prostor v jazyce a literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

Částečná pozornost bude věnována i výkladu pojmu „prostor“, jeho sémantice v současné češtině–tedy to, že ho nelze chápat jen z hlediska jeho primárního významu, ale i na základě jeho významů sekundárních (tyto významy budou následně uvedeny pro rozšíření obzoru chápání prostoru ve světě).

Pro pochopení názvů knih Petry Hůlové bude před konkrétním rozbořem textu pojednáno o pojmech, které bezprostředně s dílem souvisejí a ovlivňují ho. Je to pojem „paměti“ (*Paměť mojí babičce*), který je zkoumán z pohledu literární teorie jako pojem zasahující do literárního díla, dále pojem „pokoje“ (*Umělohmotný třípokoj*), který se v literární historii podstatně měnil, stručně tedy bude popsána charakteristika tohoto prostoru a vývoj tohoto pojmu. Pro prostor je také zásadní pochopení pojmu „místa“ v literární teorii, kterým se detailně zabývá Daniela Hodrová ve své *Poetice míst*.⁴

Následně bude u každé z knih uvedena její charakteristika, organizační uspořádání textu (kapitoly, odstavce, vypravěčská perspektiva). V *Paměti mojí babičce* bude poukázáno na používání cizího lexika (v našem případě mongolštiny) a jeho převedení do bázového jazyka, zda tedy autorka cizí názvy objasňuje, nebo nechává na čtenáři, aby si význam domyslel. Na to, proč si Petra Hůlová zvolila dva tak důležité pojmy, se pokusím nalézt odpověď právě na základě rozboru konkrétních ukázek, ve kterých budu nejdříve zkoumat motivy prostoru, které jsou elementární pro celkové vyznění textu, následně potom ostatní prostorové motivy, které zásadně ovlivňují prostorovou strukturaci.

Na základě příkladů budu pojednávat o jednotlivých prostorových orientátorech, zaměřím se na analýzu vyjadřování prostorových vztahů mezi objekty zobrazované

⁴ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H&H.

reality v textu. Pro určování deiktických prostředků je důležité pochopení prostoru lidského těla, proto se budou zmíněné kategorie v ukázkách prolínat. Dále bude zkoumáno, jak prostor ovlivňuje chování jednotlivých postav, nebo naopak, jak se postavy podílejí na utváření prostoru, ve kterém se vyskytují. To, zda je konkrétní prostor závislý na objektech či na postavách. V závěru jednotlivých kapitol bude pozornost věnována kohezním prostředkům, které text vytvářejí a udržují jeho kompaktnost.

I. PROSTOR V CHÁPÁNÍ OBRAZU SVĚTA

Prostor jako důležitá kategorie hraje v chápání světa určující roli. Nejrůznější prostory tvoří svět, prostory jsou chápány prostřednictvím světa. Spolu s časem ovlivňují ostatní vztahy. Problematika prostoru se stala hlavním tématem už v dobách antiky a dobách pozdějších, kdy se významní filozofové pokusili stanovit základní charakteristiky prostoru, jeho vymezení k ostatním kategoriím a jeho působení na okolní svět. Jeden z nejvýznamnějších filozofů Immanuel Kant chápal prostor jako „nutnou představu a priori, která je základem všech vnějších názorů.“⁵ Prostor si podle něj „představujeme jako nekonečnou danou velikost.“⁶ Samozřejmě existují ohraničené prostory, ale svět tvořený z těchto prostorů jako obecný princip můžeme chápat jako nekonečný.

Každý z nás byl svým narozením „vržen“ do určitého prostoru a nemohl jej ovlivnit. Po celý život zůstáváme spjati s konkrétním prostorem. Postupem času můžeme jednotlivé prostory měnit, ale také vždy zůstaneme vázáni k místu, kde jsme se narodili. Podíl člověka na formování světa je základní Kantovou myšlenkou, kterou dále rozvíjí německý fenomenolog Martin Heidegger. Prostor chápe jako „uvolněný prostor pro něco.“⁷ „Člověk není v prostoru, nýbrž tím, že jest, tj. bydlí, se podílí na konstituování prostoru.“⁸ Podle Heideggera spočívá spjatost člověka s prostorem v bydlení. Důležité je chápat prostor ve spojitosti s časem. Narodili jsme se na konkrétním místě a s tím úzce souvisí moment daného okamžiku. Tato myšlenka o provázanosti prostoru a času byla součástí myšlení už odedávna, např. u dalšího filozofa Aristotela,

⁵ Kant, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, s. 56.

⁶ Kant, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, s. 57.

⁷ Benyovszky, L. – Zika, R. (eds.) (2005): *Fenomenologické studie k prostorovosti I*. 1. vydání. Praha: UK – Fakulta humanitních studií, s. 161.

⁸ Benyovszky, L. – Zika, R. (eds.) (2005): *Fenomenologické studie k prostorovosti I*. 1. vydání. Praha: UK – Fakulta humanitních studií, s. 163.

který rozlišuje několik kategorií - *podstatu, kvantitu, kvalitu, relaci, místo, čas, polohu, vlastnictví, činnost, trpnost*.⁹ a všechny zmíněné kategorie podle něj zahrnují kategorii prostoročasu. V přehledu jednotlivých kategorií nenajdeme pojem prostoru, ten ustoupil pojmu „místo“. Dříve se tedy pracovalo s tímto pojmem, později se ujal prostor. Všechny kategorie tedy souvisí s prostorem a časem ať primárně, nebo v přenesené podobě.

Filozofové tedy považují prostor za nejdůležitější kategorii, pomocí níž můžeme nazírat ostatní vztahy, které nás obklopují. Prostor je něco, co neexistuje samo o sobě, ale postupně se naplňuje nejrůznějšími obsahy, pomocí prostoru dokážeme vyjádřit jazykové jevy. Prostor existuje a priori, je nekonečný. Tato veličina (společně s kategorií času) je něčím, bez níž by život nebyl.

Není to jen oblast filozofie, kde se můžeme setkat s tematikou prostoru. S prostorem pracují i jiné vědy, např. matematika a geometrie. Pomocí čísel můžeme určit velikost jednotlivých předmětů a tím tak vyjádřit jeho prostorové zasazení, tedy to, jak velký prostor tento předmět zahrnuje. Každý předmět má svou velikost a podle velikosti ho chápeme i my. Čísel je nekonečně mnoho, jako je nekonečný počet prostorů. Karel Kamiš uvádí, že *„kvantová fyziková definují kvantový svět jako čtyřrozměrný, mající tři prostorové rozměry a čas (mimo čas biologický a řečový)“*.¹⁰

Pro vnímání prostoru a času hraje roli důležitý lidský orgán, kterým je mozek. Ten nám pomáhá chápat prostory, zasadit předměty do konkrétného času či prostoru. I mozek má své části, které od sebe odlišují

⁹ Kamiš, K.: *Prostor v gramatice*. In: Koten, J – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 41.

¹⁰ Kamiš, K.: *Prostor v gramatice*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 40.

vnímání prostoru a naopak vnímání času: „Pozornost v prostoru je přednostně aktivována mozkovým pravostranným hemisférovým systémem, a to naopak od pozornosti v čase, jež je aktivována systémem levostranným.“¹¹ Chápání prostoru a času je tedy závislé na práci mozku. Jednotlivá prostorová určení a vztah k okolnímu světu ovšem náš mozek nevnímá hned od narození. To, jak chápou prostorové vztahy děti mladšího školního věku, se zabývaly české psycholožky A. Šebková a E. Vyskočilová na základě prací švýcarského psychologa Jeana Piageta. Podle autorek děti ještě nejsou schopny chápat to, co je kolem nich, a nejsou schopny vnímat postavení druhého mluvčího. Chápání a vnímání prostoru se zdokonaluje spolu s rostoucím věkem, postupem času dokáže člověk dokonale vnímat svět a lidi v něm.

To, že žijeme v konkrétní zemi, nás staví do pozice, kdy nevědomě respektujeme další vztahy, které s tímto prostorem souvisejí. Žijeme ve specifické kultuře, v určitém čase, dodržujeme nejrůznější zvyky a samozřejmě používáme stejné jazykové kódy. Ať už to vnímáme z kteréhokoli hlediska, prostor je vždy tím, který určuje naše bytí. Naše chování a mluvení je primárně založeno na tom, v jakém prostředí se v danou chvíli ocitáme. Pokud jsme se svými přáteli, nutně užíváme jiný jazykový kód, než když se nacházíme v místě školy, práce či jiné oficiální instituce. S tím úzce souvisí i dualita psanost vs. mluvenost, o které mluví Světla Čmejrková ve svém článku *Komunikace jako sdílení prostoru : mluvenost vs. psanost*¹². I pomocí těchto principů lze určovat prostory. Tato opozice úzce souvisí i s dříve zmíněnou dvojicí

¹¹ Kamiš, K.: *Prostor v gramatice*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 40.

¹² Čmejrková, S.: *Komunikace jako sdílení prostoru: mluvenost vs. psanost*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

přátelského a oficiálního prostředí. Právě jazyk nám pomáhá vytvářet jednotlivé prostory, dokážeme pomocí něho pojmenovat nejruznější jazykové jevy: „*Jazyk svými znaky prostor překlenuje, také jej vyplňuje a jazyk má rovněž zásadní podíl na tom, že fyzikální prostor hostí různé prostory sociální a kulturní.*“¹³ Jak je patrné z názvu příspěvku, oddělujeme od sebe jazyk mluvený a psaný. Každý z nich užívá jiných jazykových prostředků. Důležité je brát v úvahu i vztah mluvčího vzhledem k adresátovi: „*Mluvčí konstruuje prostor také tím, že orientuje sdělení vzhledem k adresátovi nebo více adresátům: jistým, pravděpodobným, možným, eventuálním.*“¹⁴ Autorka staví své myšlenky na koncepci teoretika médií Herberta Marshalla McLuhana, který odlišuje prostor vizuální a akustický: „*Jazykové znaky ovšem konstruují prostor i tím, že jej vyplňují, vytvářejíce prostor akustický a vizuální.*“¹⁵ Ve vizuálním prostoru se ocitáme v době, kdy listujeme knihou, prostor vnímáme okem. Příchod elektronických médií podle McLuhana znamená rozšíření pomyslného akustického prostoru, kde už nevnímáme pouze zrakem, ale i sluchem. Autorka pomocí ukázek naznačila některé charakteristiky jednotlivých prostorů – tedy akustického a vizuálního. Vizuální prostor bývá popisován jako „*statičtější, srovnanější, uspořádanější, uhlazenější a přehlednější, akustický naopak jako dynamický, barvitý, mnohaúrovňový, zpětnovazebný, interakční.*“¹⁶ Jak lze tyto dva odlišné prostory interpretovat různě, tak i psaný a

¹³ Čmejrková, S.: *Komunikace jako sdílení prostoru: mluvenost vs. psanost.* In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference.* 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 11.

¹⁴ Čmejrková, S.: *Komunikace jako sdílení prostoru: mluvenost vs. psanost.* In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference.* 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 11.

¹⁵ Čmejrková, S.: *Komunikace jako sdílení prostoru: mluvenost vs. psanost.* In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference.* 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 11.

¹⁶ Čmejrková, S.: *Komunikace jako sdílení prostoru: mluvenost vs. psanost.* In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007) : *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference.* 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 13.

mluvený jazyk se od sebe liší, opět to tedy bezprostředně závisí na daném prostředí: „*Zatímco mluvenost tíhne k pólu, který se jeví jako variabilnější, mnohavrstevnatější a chaotičtější, tíhne psanost k pólu, který se jeví jako normovanější, svázanější zvyklostmi, konvencemi, zákonitostmi, řádem.*“¹⁷ Tyto charakteristiky mluveného či psaného projevu závisí právě na daném prostředí. Psaný projev nutně vyžaduje ustálené konvence, spisovný jazyk a samozřejmě jistou míru připravenosti, kdežto mluvený projev je mnohem otevřenější nejrozličnějším jazykovým hrám a spontaneitě aktérů komunikace.

Ve své době ještě nevěděl McLuhan o tak dnes populárním a moderním chatu, který by se dal podle jeho teorie zařadit do akustického prostoru. Pomocí chatu se tak dostáváme do abstraktního prostoru, kde vedeme pomyslný dialog s osobou, kterou nevidíme a ztrácíme s ní kontakt.

Lingvistika je samozřejmě disciplína, která se vyjádřením prostorovosti pomocí jazyka zabývá: „*Lingvistiku zaujíma predovšetkým jazyková reprezentácia priestoru, ktorej skúmanie však nemožno oddeľovat' od semiogenézy a kognície priestoru.*“¹⁸ Vaňko chápe člověka jako někoho, od koho se odvíjejí všechny ostatní vztahy. Podle něj se všechny vzdálenosti či směry určují od lidského ega: „*Človek, ako je známe, vníma priestor (aj čas) egocentricky, východiskovým bodom orientácie je jeho ego. Od ľudského ega sa určujú vzdialenosti, smery,*

¹⁷ Čmejrková, S.: *Komunikace jako sdílení prostoru: mluvenost vs. psanost*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 14.

¹⁸ Vaňko, J.: *Priestor, človek, jazyk*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 15.

*perspektívy, dĺžky, šírky, rozmedzia apod.*¹⁹ Člověk je centrem všech vztahů, které je od něho možné určit.

S postavením člověka jako centra prostorových vztahů souvisí vztah mezi myšlením a jazykem, což je hlavní problematika, kterou se zabývá kognitivní lingvistika. Tato část lingvistiky je v centru zájmu publikace *Co na srdci, to na jazyku*²⁰. To, co se tvoří v myšlení, dokážeme vyjádřit specifickými jazykovými prostředky. Základní myšlenka kognitivismu je, že *„jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál.“*²¹. Veškeré jazykové vyjádření, vše, co vidíme, slyšíme, cítíme, se odvíjí od nás samotných a my jsme ti, kteří tento svět utvářejí. Důležitým pojmem pro kognitivní lingvistiku je „vztah“ – *„vše jest ve vztazích a kontextech, vše se odvíjí od našich hledisek a perspektiv, nic není nezávislé na pozorovateli a popisovateli, ani význam.“*²². Autorky publikace o kognitivní lingvistice se při pojednání o prostorových vztazích opíraly o německého psychologa W. Wundta. Podle nich chápe Wundt prostorové vztahy jako *„samozřejmou, netematizovanou součást všeho, co nás obklopuje. Výjimkou jsou pouze případy, kdy je nějaký rozměr neobvyklý či příliš nápadný – ten pak vzbudí naši speciální pozornost. Pokud nejsou rozměry v konkrétních případech nějak nápadné, vnímáme je zcela bezděčně.“*²³ Kognitivní lingvisté chápou prostor pomocí mnoha

¹⁹ Vaňko, J.: *Priestor, človek, jazyk*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 15.

²⁰ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum.

²¹ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 21.

²² Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 25.

²³ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 266.

metaforických vyjádření: „metafora je především jevem mentálním, že je projevem ekonomie našeho myšlení.“²⁴.

To, že je prostorovost pro člověka základním předpokladem bytí, je nezpochybnitelný fakt. Pomocí prostoru okolní svět vnímáme a měníme: „vnímání prostoru je pro člověka netoliko existenční nutností, nýbrž i existenciálním východiskem zmocňování se světa.“²⁵. Autor uvádí přehled spaciálních (prostorových) pojmenování, která nám napomáhají pojmenovat svět a okolní objekty a tvrdí, že „uvědomění spaciálních vztahů vlastního bytí reflektuje v onomaziologických procesech hodnotové a hodnotící prožívání světa i sebe sama.“²⁶

Existuje mnoho vztahů, které mohou vyjadřovat naše jednání, ale právě prostorovost považuje další filozof Ernst Cassirer za vztah elementární, který všechny ostatní určuje. Cassirer své myšlenky staví na Kantových názorech, především na tom, že „pouze prostřednictvím porozumění prostoru, času a čísla je jazyk schopen přetvářet dojmy v představy.“²⁷ Cassirer chápe místo jako něco, co nemůže existovat samo o sobě, ale musí v něm být určité elementy: „...místo „je“ pouze potud, pokud je naplněno určitým individuálně smyslovým nebo nazíravým obsahem.“²⁸. Podobně jako Kant, tak i Cassirer chápe prostorové vztahy jako základní, k nimž se všechny ostatní obracejí. Domnívá se tedy, že „všechny kvalitativní rozdíly a protiklady něčemu prostorově

²⁴ Pěkníková, G.: *Slovo – pojem prostor a jeho místo v českém jazykovém obrazu světa*. In: Koten, J.-Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 58.

²⁵ Horálek, J.: *Spaciální, tj. prostorová pojmenování jako motivační východiska*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 61.

²⁶ Horálek, J.: *Spaciální, tj. prostorová pojmenování jako motivační východiska*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 61.

²⁷ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 265.

²⁸ Cassirer, E. (1996): *Filozofie symbolických forem 2, Mytické myšlení*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, s. 107.

„odpovídají“.²⁹ Podle něj i v jazyce vyjadřujeme veškeré kvalitativní a modální vztahy pomocí prostoru. Říká, že „spousta vztahů nejrůznějšího druhu, zejména kvalitativních a modálních, je pro jazyk uchopitelná a vyjádřitelná jen tak, že se k jejich vyjádření použije okliky pomocí prostoru. Jednoduchá slova pro prostor se takto stávají jakýmsi druhem duchovních praslov.“³⁰

Východiskem pro poznávání světa je místo, ve kterém se v dané chvíli člověk ocitá. Od tohoto východiska se odvíjí další- člověk si musí uvědomit obraz svého vlastního těla, od něho se poté odvíjí veškerá prostorová lokalizace. Pokud si uvědomíme sami sebe, potom dokážeme vnímat okolní svět.

Už v dřívějších dobách se vzdálenosti měřily pomocí rozměrů lidského těla - existovaly míry jako palec, loket aj., lidské tělo tak hraje při vnímání prostoru určující roli: „Smysl žitého prostoru se utváří v několika rovinách. Prvotní pohyb se odehrává v oblasti lidské tělesnosti: tělo je nulovým bodem orientace, vzhledem k němuž věci a místa nabývají svůj význam.“³¹ Prostřednictvím člověka a lidského těla můžeme určovat jednotlivé prostorové vztahy: „Chápání prostoru, stejně jako chápání času, je antropocentrické a to se odráží i v jazykovém obrazu světa: svět se jeví jako vztah pozorujícího a pozorovaného, přičemž subjekt je součástí situace. Jeho vnímání prostoru zahrnuje jak vnitřní prostor těla, tak vnějšku, konkrétního i abstraktního světa, tj. prostor přirozené zkušenosti, i prostor

²⁹ Cassirer, E. (1996): *Filozofie symbolických forem 2, Mytické myšlení*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, s. 110.

³⁰ Cassirer, E. (1996): *Filozofie symbolických forem 2, Mytické myšlení*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, s. 109.

³¹ Tlustý, J.: *Prostor žitý jako metafora smyslu*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 247.

myšlený, včetně prostoru mystického."³² Pro určení vzdálenosti jsou v současné době jiné míry, ale pro určení rozměrů jak lidského těla, tak nejrůznějších předmětů, je potřeba využít rozměrových adjektiv. Sémantikou rozměrových adjektiv se zabývala polská autorka J. Linde-Usiekniewicz. Tuto tematiku je ale možné aplikovat i na jiné jazyky. Důležité pro určení nějakého rozměru je zasazení předmětu do určitého prostoru. Dříve bylo řečeno, že pro kognitivní lingvistiku jsou důležité vztahy, tudíž i při analýze rozměrových adjektiv je tomu tak. V tomto případě je tu vztahů hned několik: „vzájemný vztah rozměrů téhož objektu, vztah rozměrů k určitým tradičním představám o objektech a vztah uživatelů jazyka k objektům a jejich rozměrům."³³ My jakožto uživatelé jazyka chápeme tuto vztahovost automaticky a nevědomě.

Prostor je trojrozměrný, tudíž jestliže chceme popsat předmět jako malý/velký, musíme určit jeho polohu na ose. Kognitivní lingvistika se v rámci studia prostorovosti zabývá odlišností chápání daného prostoru. Záleží na mluvčím a situaci, jak bude konkrétní prostor popsán. Naše vnímání prostoru lidského těla se tak může lišit, ale pro jeho popsání užíváme stejných rozměrových adjektiv – velký, vysoký, malý, tlustý, hubený.³⁴ Podle autorek můžeme každé z nich zasadit buď do roviny vertikální (velký, vysoký, malý), nebo do roviny horizontální (tlustý, hubený). Tato adjektiva nemusí být nutně užívána pro popis lidského těla, ale i k užití nejrůznějších metafor, se kterými se můžeme setkat jak v běžném životě, tak i v literárním díle (velké myšlenky, hubená léta aj.). Pomocí těchto adjektiv tedy můžeme

³² Čechová, M.: *Všude dobře, tak co doma (prostorové frazémy)*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 48.

³³ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 269.

³⁴ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 273.

určit rozměr lidského těla, či nějakého objektu, dále slouží k utváření metafor využívaných především v literárních dílech.

V souvislosti s lidským tělem můžeme hovořit o částech, které slouží k pojmenování jednotlivých prostorových vzdáleností. Autorky publikace *Co na srdci, to na jazyku*, je stanovily na základě polského jazykového materiálu polské autorky Pajdzińskiej, která „*své pojednání o antropocentričnosti polské frazeologie dělí do čtyř částí, které naznačují strukturu přirozeného světa: prostor - čas - množství a míra - intenzita.*“³⁵. Pro určování prostorové blízkosti nám podle Pajdzińskiej poslouží 3 části lidského těla - nos, ruky, bok. „*Nos - jakožto část těla nejvýrazněji vystupující dopředu - vyznačuje směr „předozadní“ - před nosem, pod nos.*“³⁶ Ruka symbolizuje v češtině a polštině těsnou blízkost („*mít něco po ruce*“). Pokud máme někoho vedle sebe, tedy „po boku“, opět symbolizuje těsnou blízkost. K určení směru se užívá očí a nohou. Autorky uvádějí obraty jako „*šel, kam ho oči vedly a nohy nesly*“.³⁷

V neposlední řadě je prostor zkoumán z hlediska literární teorie. V literárním díle můžeme popisovat jednotlivá místa a prostředí a spolu s časem tak zasazujeme děj do konkrétních souvislostí. Helena Kosková mluví slovy Gérarda Genetta o specifické literární prostorovosti, „*kteřá je zakódována už v jazyce a textu.*“³⁸. Kategorie prostorovosti prošla v literární teorii průběhu 20. století několika změnami. Helena

³⁵ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 63.

³⁶ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 63.

³⁷ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 63.

³⁸ Kosková, H.: *Metamorfózy prostoru*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 236

Kosková je ve svém příspěvku na konferenci *Prostor v jazyce a literatuře* charakterizuje takto: „V literární teorii přestává být vnímáno jako pouhé prostředí, ve kterém se odehrává příběh a stává se prostorem jazyka, textu, prostorem narativním.“³⁹. V souvislosti se vznikem expresionismu vidí i proměnu prostoru, který se podle ní „zvnitřňuje, individualizuje, subjektivizuje.“⁴⁰

Jak a kdy se ocitlo slovo „prostor“ v češtině? Přemysl Hauser ve svém článku *Význam a funkce prostorových názvů v češtině*⁴¹ stanoví období, kdy toto slovo proniklo poprvé do češtiny. Tím obdobím je 19. století, kdy se Jungmannova škola snažila obohatit slovní zásobu: „Nebylo utvořeno, ale přejato hotové. Většinou se soudí, že pramenem je ruština, ale přímo to potvrzeno není.“⁴² Z hlediska etymologického výkladu lze prostor vymezit jako slovo „všeslovanské, praslovanské, *prostorъ je odvozeno od *prosterti „prostrít“.⁴³ Existují i mnohá synonyma k tomuto výrazu – „v závislosti na významu: prostředí, prostranství, místo, interiér, exteriér, území, vesmír, universum, rozměr/dimenze, doba/lhůta, a naopak i antonyma: bod, přímka, plocha, vakuum, nic, nekonečno, univerzum, vesmír.“⁴⁴. Jak lze popsat toto slovo v současné češtině? Gabriela Pěkníková na základě

³⁹ Kosková, H.: *Metamorfózy prostoru*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 238

⁴⁰ Kosková, H.: *Metamorfózy prostoru*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 238

⁴¹ Hauser, P.: *Význam a funkce prostorových názvů v češtině*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007) : *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně,

⁴² Hauser, P.: *Význam a funkce prostorových názvů v češtině*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007) : *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 44 - 45

⁴³ Rejzek, J. (2001): *Český etymologický slovník*. 1. vydání, Voznice: LEDA, s. 507.

⁴⁴ Pěkníková, G.: *Slovo – pojem prostor a jeho místo v českém jazykovém obrazu*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 57.

jazykového materiálu SSČ a SSJČ uvádí tyto charakteristiky :

- a) prostředí / místo žádnými rozměry blíže neomezené/ neohraničené/ nevymezené;
- b) prostředí/místo omezené nebo nějak blíže vymezené;
- c) rozměr;
- d) doba/lhůta.⁴⁵

Toto je tedy základní vymezení prostoru z hlediska SSČ a SSJČ, ovšem v metaforickém vyjadřování můžeme dojít k širšímu pojetí tohoto pojmu. Autorka na základě výzkumu stanovila některé metaforické pojetí prostoru. Vyskytuje se v nejrůznějších tematických oblastech: „*Čeští mluvčí ho k tomuto slovu – pojmu ve svých výpovědích odkazují jako k nádobě (místnosti), objektu, vzácné věci (zboží), živé bytosti, nebezpečí/nepříteli, potravě či vodě, ději/jevu.*“⁴⁶

Prostor je tedy možno nazírat z několika úhlů pohledů, každá vědní disciplína (kognitivní lingvistika, literární teorie, etymologie, filozofie aj.) na něj nahlíží pomocí různých stanovisek, ale celkově se vždy dojde ke stejnému názoru, že pro chápání světa je pro nás prostor spolu s časem nejdůležitější. Je tedy základem našeho bytí.

⁴⁵ Pěkníková, G.: *Slovo – pojem prostor a jeho místo v českém jazykovém obrazu*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 56.

⁴⁶ Pěkníková, G.: *Slovo – pojem prostor a jeho místo v českém jazykovém obrazu*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 58.

II. PAMĚŤ MOJÍ BABIČCE

1. Organizace textu

Prvotina Petry Hůlové je rozdělena do 6 kapitol, v nichž se do pozice vypravěče dostává vždy jiná postava. Celkově ovšem tyto kapitoly splývají: *„Postavy textu se střídají v šesti samostatných oddílech v roli vypravěče, a ačkoli se tím mění vypravěčská perspektiva, působí celý text jako stylisticky kompaktní celek.“*⁴⁷ Kapitoly jsou dále rozděleny na odstavce. Všechny promlouvající postavy používají stejný jazykový kód, a to obecnou češtinu. V první kapitole je to Dzaja - dcera Alty a Túlega, v 2. Dzajina dcera Dolgorma, 3. vypráví Dzajina matka Alta o životě s jejím milencem Mergenem, do 4. kapitoly nás uvádí Dzajina sestra Ojuna, 5. kapitola „je svěřena“ do úst další z Dzajiných sester - Naře, poslední kapitolu obstarává opět Dzaja.

Petra Hůlová situuje celý příběh do Mongolska, kde v letech 2000 - 2001 pobývala. Hůlová užívá mongolštiny především pro pojmenování skutečností běžného života, ne vždy jsou ovšem tyto pojmy explicitně vysvětleny. Jindřiška Svobodová říká, že *„užití prvků jiného než bázového jazyka je zde motivováno převážně atmosférotvorně.“*⁴⁸ To, že Hůlová užívá mongolských výrazů, dotváří literární prostor: *„Užití cizojazyčných prvků napomáhá vytvořit efekt zobrazované reality, ve čtenáři spoluvytváří obraz literárního časoprostoru.“*⁴⁹

⁴⁷ Svobodová, J.: *Lexikum jako prostředek charakterizace prostředí v próze Petry Hůlové Paměť mojí babičce*. In: Uličný, O. (ed.) (2005): *Euroletteraria & Eurolingua*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 342.

⁴⁸ Svobodová, J.: *Lexikum jako prostředek charakterizace prostředí v próze Petry Hůlové Paměť mojí babičce*. In: Uličný, O. (ed.) (2005): *Euroletteraria & Eurolingua*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 342.

⁴⁹ Svobodová, J.: *Lexikum jako prostředek charakterizace prostředí v próze Petry Hůlové Paměť mojí babičce*. In: Uličný, O. (ed.) (2005): *Euroletteraria & Eurolingua*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 341.

Rozdíl mezi tzv. primární a sekundární komunikací stanovuje Jindřiška Svobodová pro rozpoznání průběhu té které komunikace právě v *Paměti mojí babičce*. Tzv. primární komunikace je „víceméně jednostranná komunikace mezi mluvčím, v našem případě autorem uměleckého textu, jeho podavatelem, a adresátem, tedy jeho čtenářem... Na nižší rovině pak spolu komunikují postavy uměleckého textu, jejich komunikace již obvykle není jednosměrná...“⁵⁰ Právě prvotina Petry Hůlové z této linie trochu vybočuje: „je specifická právě vědomou rezignací na možnost porozumění a pozitivního komunikačního efektu na sekundární komunikační rovině. V textu je prakticky eliminována komunikační aktivita postav formálně vyjádřená přímou řečí.“⁵¹

2. Základní motivy prostoru

Situování příběhu do tak exotického časoprostoru, jakým pro nás Mongolsko bezpochyby je, je důležitým předpokladem pro určování jednotlivých deiktických prostředků. Tyto deiktické prostředky slouží k odkazování na jednotlivá místa. „*Deixi* definujeme jako referování nikoli prostřednictvím prostředků určité deskripce nebo *propria*, nýbrž výrazem, jehož základním sémantickým rysem je poukazování na oblast, v níž může adresát referent hledat.“⁵² Užití těchto lokalizátorů je bezprostředně závislé na dualitě prostorů, které se v této knize objevují – domov a Město. U Petry Hůlové je chování postav závislé na místě, ve kterém se v dané chvíli

⁵⁰ Svobodová, J.: *Lexikum jako prostředek charakterizace prostředí v próze Petry Hůlové Paměť mojí babičce* In: Uličný, O. (ed.) (2005): *Eurolitteraria & Eurolingua*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 341.

⁵¹ Svobodová, J.: *Lexikum jako prostředek charakterizace prostředí v próze Petry Hůlové Paměť mojí babičce*. In: Uličný, O. (ed.) (2005): *Eurolitteraria & Eurolingua*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 342.

⁵² Hirschová, M.: *Variace prostorové deixe v současné češtině*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007) : *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 98.

ocitají. Město ovlivňuje hlavní hrdinku, v jistých okamžicích se cítí sama, prostor je pro ni příliš velký, má mnohem větší strach, než když je doma. Celkově je tato próza závislá na situování příběhu do exotického časoprostoru Mongolska. V následujících řádcích se bude moje pozornost soustřeďovat na vyhledávání nejruznějších prostorových vztahů, které mohou být vyjádřeny jak deiktickými prostředky, tak i výrazy, které v sobě „skrývají“ prostor až na základě přeneseného významu. Obě skupiny se navzájem prolínají a nelze je od sebe oddělit.

2.1. Paměť

Už sám název *Paměť mojí babičce* v nás může vzbudit představu zatím nekonkrétního prostoru. Jak daleko může sahat naše paměť? Jaké prostory se nám mohou ukrýt v naší paměti? Do paměti si ukládáme různé prostory míst, které pro nás hrají důležitou roli. Retrospektivně se můžeme pomocí vzpomínek dostat do vzdálených míst. Z hlediska literární teorie existují dva typy paměti – *paměť žánru (literární předurčenost místa)* a *paměť lidského rodu*, „v níž figurují určitá archetypální místa, se kterými jsou spojeny jisté nadindividuální a zároveň mimoliterární zkušenosti – zkušenosti lidského rodu.“⁵³ Hodrová dále mluví o dvou prolínajících se pamětech, pro které používá přívlastků *individuální* a *kolektivní*.⁵⁴ S tím úzce souvisí kolektivní topika – kolektivní příběhy míst, a osobní topika – osobní zkušenosti a příběhy míst.⁵⁵ Každé místo má něco jako „genius loci“ – duch místa či paměť místa. Člověk je spojen se svým místem tělem i duší. Pomocí paměti se tak může do svých míst vracet v době nepřítomnosti.

⁵³ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H. s. 15.

⁵⁴ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H. s. 21.

⁵⁵ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H. s. 21.

I když ne vždy rádi vzpomínáme na nějaká místa, je paměť součástí každého člověka: „Paměť je jedním ze způsobů spolupřítomnosti toho už nepřítomného.“⁵⁶ Pomocí paměti se tak můžeme vracet do minulosti a současně prožívat přítomnost. Paměť je součástí lidského vědomí. Pokud by neexistovala paměť, žili bychom pouze přítomností, stále bychom se nacházeli na jednom místě, byli bychom chudší o to, co jsme prožili v minulosti. Paměť je součástí každé lidské bytosti a tím, že o ni pečujeme, tím pečujeme o svůj život. Petra Hůlová zvolila pro svou prvotinu název obsahující „paměť“, chtěla se vrátit na místa, která dosud neznala a mohla je pomocí paměti transformovat do přítomnosti.

Místo v literárním díle lze uchopit na základě dvou vztahů – statického a dynamického. Hodrová tak vedle sebe staví dům jako *místo statické* a cestu jako *místo dynamické*: „*Statická a dynamická místa se v dílech vyskytují zpravidla současně.*“⁵⁷ To, abychom mohli pochopit místo v literárním díle, musíme vědět o závislosti místa na konkrétních aspektech. Tyto aspekty lze charakterizovat pomocí tří obrazů: „Místo je pojato jako 1) *kulisa, obraz a znak sociálně charakterizovaného prostředí*, 2) *„hrací plocha“*, případně *„políčko ve hře“*, 3) *metafora, metonymie, jako část či model mytologicky pojatého prostoru.*“⁵⁸ Pro poznání prvotiny Petry Hůlové je třeba pochopit kulturní a sociální aspekty mongolské společnosti, jelikož je jiná, než jakou známe u nás.

Mohli jsme se přesvědčit o tom, že i v rámci prostorových vztahů můžeme vidět několik opozic (statický x dynamický, individuální x kolektivní paměť). Tím tento výčet opozic ovšem nekončí. Jak uvádí Daniela Hodrová,

⁵⁶ Kratochvíl, Zdeněk.: *Filosofie živé přírody - 2. část*. Glosy.info [online]. Vyšlo 25.10. 2005. cit. 1.2. 2008. <http://glosy.info/texty/filosofie-zive-prirody-2-cast/>

⁵⁷ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie* 1. vydání. Praha: H & H, s. 18.

⁵⁸ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 15.

tak poetikou prostoru se zabýval kromě Gastona Bachelarda i Jurij M. Lotman (*Struktura uměleckého textu*, 1970). Autor se snaží vymezit strukturu literárního prostoru. I zde podle něj „fungují analogické opozice jako ve struktuře prostoru mytického: vysoký x nízký, pravý x levý, nebe x země, nahoře x dole, otevřený x uzavřený.“⁵⁹ Utváření konkrétních prostorů v literárním díle bezprostředně závisí na jednotlivých autorech, ale musí existovat něco, co umožní autorovi právě jeho osobitý prostor tvořit. Tedy „spisovatel sice v díle buduje svůj vlastní prostor, ale z možností, které mu nabízí „prostor“ doby a toho kterého žánru či žánrové oblasti.“⁶⁰ Dalším elementem, který závisí na prostoru, je postava, oba tyto prvky se vzájemně ovlivňují. Tedy jednak působí postava na místo, jednak místo na postavu.

2.2. Prostor domova vs. prostor Města

Vztah mezi člověkem a prostorem se podle Martina Heideggera utváří pomocí bydlení: „Prvotní je tedy pro člověka bydlení (jako způsob bytí člověka) – na něm se zakládá náš vztah k místům a odtud vztah k prostoru a prostorům.“⁶¹ S bydlením souvisí i konstituce domova. Jan Tlustý se při popisu domova opírá o Jana Patočku a charakterizuje domov takto: „Domovem není jen náš dům, ale také např. krajina a struktura všech „jistých“ sociálních a kulturních vztahů, v nichž jsme zakotveni.“⁶² I když se tedy přestěhujeme do cizí země, nestane se pro nás domovem hned (někdy vůbec), ale až po vnímání jistých kulturních a sociálních rozdílů. Nejvíce podle Patočky pochopíme existenci domova v době, kdy jsme

⁵⁹ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 14

⁶⁰ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*, Praha: H&H, s. 14.

⁶¹ Benyovszky, L. – Zika, R. (eds.) (2005): *Fenomenologické studie k prostorovosti I*. 1. vydání. Praha: UK – Fakulta humanitních studií, s. 163.

⁶² Tlustý, J.: *Prostor žitý jako metafora smyslu*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 247.

mimo něj, nebo když ho úplně ztratíme. Prožívání domova je možné jen v případě dvou psychických funkcí, které stanovil norský architekt Christian Norberg-Schulz a které zmiňuje a považuje za důležité i Jan Tlustý, jsou to *orientace* a *identifikace*.⁶³ Abychom chápali konkrétní místo jako svůj domov, musíme se v něm vyznat a dále s ním spojit svou duši a navázat s ním kontakt.

Domov a Město tvoří základ pro čtení knihy. Autorka je staví do protikladu a uvádí několik konkretizací. Na základě popisu mongolské společnosti můžeme najít dualitu dobrý (=domov) x zlý - nebezpečný(= Město). „Z perspektivy několika dívek a žen podává poměrně ucelený pohled na realitu současné mongolské společnosti, v níž stále jako hlavní princip funguje protiklad mezi dobrem a zlem - mezi tradiční vesnicí, která každého, kdo se v ní narodil a kdo projeví trochu vůle, spolehlivě ochrání, a velkým a destruktivním Městem“.⁶⁴ Domov je pro postavy místem, kam se rády vracejí. Teprve když se ocitnou ve Městě, pochopí, že jejich místo je někde jinde.

Už při čtení prvních odstavců můžeme narazit na výraz, který nás uvádí do prostoru, který není zatím specifikován, ale je pro text velmi důležitý. Setkáváme se poprvé s prostorem domova. (Př. 1)

Př. 1 „Když je u nás doma šoró, kolem dokola geru se prohánějí igelitový pytlíky.“ (s. 9)

Hned v první ukázce můžeme vidět způsob převádění cizího lexika do bazového jazyka, které autorka užívá. Často totiž bývá význam cizího slova zamlčen, popřípadě

⁶³ Tlustý, J.: *Prostor žitý jako metafora smyslu*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 247 – 248.

⁶⁴ Gregorová, Bára.: *Petra Hůlová. Paměť mojí babičce*. iLiteratura. O literatuře v celém světě i doma [online]. Vyšlo 9.4.2003. cit. 8.2.2008. <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10817>

nějakým způsobem vyplývá z kontextu. My se jen můžeme domnívat, že „šoró“ je nějaký pokrm, ale explicitně to zde vyjádřeno není. Tímto způsobem se snaží podle Svobodové Hůlová zvýšit čtenářovu pozornost. Aby Petra Hůlová zdůraznila zasazení děje do konkrétního časoprostoru, uvedený odstavec opakuje ještě jednou:

Př. 2 „Když je u nás doma šoró a nedá se nic dělat, protože není vidět na krok a já bych se venku zalkla nebo bych nenašla cestu zpátky, sedím napravo před vchodem (...), (s. 9)

V těchto dvou příkladech lze spatřit záměr autorky, kterým je zdůraznit důležitost domova (*u nás doma*). Můžeme zde vidět protiklad *dům x venek*. Venku je zima. Konkrétně si můžeme představit, kde se vypravěčka nachází (*napravo před vchodem*). Vchod symbolizuje konkrétní prostor domova, přes který se dostáváme domů, do bezpečí. Hrdinka raději zůstává u vchodu, než by šla ven, odkud by se už nemusela vrátit (Př. 2). Vchod se stává součástí domova a pocitu bezpečí v něm. Vchod tak symbolizuje jistotu možnosti návratu domů.

V 1. kapitole můžeme najít i konkrétní popisy prostorů domova jako něčeho, co neodmyslitelně patří k životu tamních lidí. Domov je pro ně něco posvátného, kde se scházejí a cítí sounáležitost a spjatost s rodnou půdou (úctu k rodině a posvátným objektům symbolizují v geru fotografie jednotlivých členů, sošky bůžků - Burchan). Aby si čtenář dokázal udělat konkrétní představu o tom, jak takový ger vypadá, užívá autorka detailního popisu:

Př. 3 „Jako v každý pořádný rodině, i u nás naproti vchodu do geru stál dřevěnej stolek se soškama většinou různě velkejch Burchanů, ale i s jinýma. Kolem stolku byly rozestavený fotografie nás, když jsme byly malý, a taky mámy jako sedmnáctiletý krasavice a táty jako mladýho pohraničnicka s puškou.“ (s. 28)

Opět se dostáváme pomocí spojení „u nás naproti vchodu do geru“ do konkrétního prostoru domova. Autorka opakovaným užíváním tohoto spojení zdůrazňuje motiv vchodu jako prostoru, přes něhož se dostáváme domů. Lze to pochopit jako přechodné místo mezi domovem a prostředím venku. Každý tak má 2 možnosti ve chvíli, kdy se ocitne u vchodu – může odejít z domova, nebo se naopak vrátit a zůstat zakotven v bezpečném místě. Užití deiktické předložky „kolem“ symbolizuje kruhovost či kulatost jednotlivých gerů. Ger lze chápat jako kruh, který může existovat jen tehdy, pokud nebude někým či něčím přerušen, podobně s tím související rodina, která přestane fungovat, pokud dojde k přetrhání pout. Hrdinky se nacházejí v pomyslném kruhu, ale vždy se vracejí do jednoho jediného pevného bodu života – do domova.

Spřízněnost jednotlivých členů je možné vidět při užívání osobního zájmena „my“ v jeho nejrůznějších obměnách. Na několika počátečních stránkách jich můžeme vidět hned několik. Na ukázkách je vidět jasný pohyb. Často je zde vidět použití dynamické předložky *k*, kterou lze podle Milady Hirschové⁶⁵ zařadit do té skupiny předložek, které určují pouhou prostorovou orientaci – tedy neodkazují, a symbolizují pohyb. Tato předložka znamená „směr do blízkosti něčeho, směřování k cíli.“⁶⁶ Pohyb je to stále do jednoho místa, kterým je domov – pevný, statický bod, do něhož vede cesta, kam se nakonec hrdinka vrací z Města jako místa nebezpečného do místa, kde naopak cítí bezpečí a jistotu možnosti návratu. Pokud se ocitá u vchodu, má tedy stále možnost zůstat doma, i tam totiž cítí bezpečí.

⁶⁵ Hirschová, M.: *Variace prostorové deixe v současné češtině*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 98.

⁶⁶ Filipec, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3. vydání, opravené, Praha: Academia, s. 125.

- Př. 4...když k nám náhodou někdo zabloudil (s. 9)
 Př. 5...přišel k nám jeden člověk a nebyl to Mongol. (s. 10)
 Př. 6...když k nám přišli na návštěvu (...) (s. 11)
 Př. 7...tak mi začla pěstma bušit do stehů a rvát se mezi nás (...) (s. 11)

V některých případech dochází ke spojení variant zájmena se substantivem a předložkou (užívá jak předložky, které podle Hirschové slouží k pouhé prostorové orientaci - *u, v*, tak i *ty*, které lze zařadit do skupiny deiktických - např. *kolem*⁶⁷) - všechny použité předložky situují příběh do konkrétního prostoru vždy spjatým s místem domova. Použití přivlastňovacího zájmena „náš“ napovídá o vlastnění domova nejen jako hmotného statku, ale i něčeho, co neodmyslitelně patří ke každému jednotlivci. Hrdinky s domovem splývají, spojují s ním své osudy, vrací se tam ve chvíli, kdy ho potřebují a cítí se samy. I v těchto ukázkách si můžeme významy cizího lexika (*ger, ajmak, somon*) pouze vyvozovat z kontextu, nejsou explicitně vysvětleny.

- Př. 8...*kolem našeho geru* jich potom víc projíždí(...) (s. 9)
 Př. 9...*tady v našem ajmaku* (...) (s. 15)
 Př. 10 ...*u nás v somonu* takový nikdo nenosil (...), (s. 17)
 Př. 11...*u našeho letního tábořiště*(...) (s. 17)
 Př. 12...Když už *naš domov* nebyl černá tečka, osamocená ve stepi jak zbloudilý hříbě vraníka (...), (s. 19)

S domovem jakožto statickým prostorem (stále je to pro hrdinky pevný bod, do kterého se vracejí) je spjato konkrétní místo *geru* - ten symbolizuje ohraničený prostor, místo, kde se všichni schází.

⁶⁷ Hirschová, M.: *Variace prostorové deixe v současné češtině*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 98.

Př. 13...asi dvacet kroků na západ od geru(...) (s. 19)

Př. 14...co se nastěhovali do svýho společnýho geru (...) (s. 25)

Př. 15...i u nás naproti vchodu do geru (...) (s. 28)

Př. 16 „Hodně se o tom ve škole mluvilo, protože Dordžův ger byl v somonním centru ten úplně první ger z východního směru od Rudejch hor a z týhle oblasti pocházelo vždycky hodně dětí a taky já a Nara s Magi.“ (s. 31)

V příkladech je opět možné vidět symboliku sounáležitosti členů rodiny – patrné je to na Př. 15, kdy se opět ocitáme na místě, ze kterého se dostáváme domů (*naproti vchodu do geru*), tato blízkost členů je zesílena konkretizací prostoru (*u nás*). V Př. 14 zdůrazňuje blízkost jednotlivých členů pomocí spojení „*svýho společnýho*“. Nejen domov vyjadřuje bezpečí, ale i přítomnost někoho druhého může znamenat pocit jistoty a sounáležitosti. Ve dvou příkladech (Př. 13, Př. 16) lze pohlížet na prostor z hlediska rámce absolutního – tedy z pohledu určování světových stran. Podle Milady Hirschové je rámeček možné určit z hlediska prostorových vztahů mezi mluvčím, který tvoří deiktické centrum, a okolním objektem. Buď může mluvčí s objektem splývat, nebo se vzdalovat. Dalším vztahem je ten, kdy je mluvčí v pohybu.⁶⁸ První vztahy se dají nazvat jako topologické, „*protože zřejmě patří mezi jazykové univerzálie a představují obecné jádro prostorových pojmů.*“⁶⁹ Uvnitř vztahu, kdy se mluvčí a objekt od sebe vzdalují, lze určit 3 rámce, mezi které patří i zmíněný rámeček absolutní. V absolutním rámci se „*užívá parametrů sever, jih, východ, západ, tj. v podstatě dohodnutých a*

⁶⁸ Hirschová, M.: *Variace prostorové deixy v současné češtině*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 97 – 98.

⁶⁹ Hirschová, M.: *Variace prostorové deixy v současné češtině*. In: Koten, J. – Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 97.

konvencionalizovaných koordinát, které jsou odvozeny od fyzikálních vlastností našeho světa."⁷⁰

Zajímavé je i rozdělení geru na části, existují tu tedy ohraničené prostory, které obývají buď muži, nebo ženy. Může to symbolizovat dva odlišné světy, které se ovšem vzájemně ovlivňují či doplňují.

V našem případě lze na rozdělení geru na 2 části pohlížet jako na antropocentrické určení pravé a levé části geru (muž x žena). Jak bylo řečeno výše, tak i u Lotmana je jedna ze základních opozic pro určení prostoru v literárním díle *pravá x levá*. Každý má své místo, které je mu dáno a musí ho respektovat.

Př. 17...a já s Narou jsme se jen tulily k sobě v levý, ženský části geru (...), (s. 11)

Charakteristika domova jako „místa, kde se člověk narodil, kde je doma“⁷¹ plně odpovídá líčení domova u Petry Hůlové. Gaston Bachelard ve své *Poetice prostoru* vytvořil několik esejů, které jsou spjaty tématem „šťastného prostoru“. „Jedná se o místa, jejichž znakem je uzavřenost, případně kruhovost a kulatost (dům, hnízdo, mušle), a o místa uvnitř těchto míst (kouty, zásuvka, truhla, skříň), jež svým „obyvatelům“ skýtají pocit intimity a iluzi bezpečí.“⁷² S domovem souvisí bezpečí, uzavřenost gerů, které jsou dokonce rozděleny na dvě části, intimita jednotlivých členů rodiny. Toto bezpečí je vzápětí vystřídáno strachem z nepoznaného Města.

⁷⁰ Hirschová, M: *Variace prostorové deixe v současné češtině*. In: Koteň, J. – Mitter, P. (eds.) (2007) : *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 98.

⁷¹ Filipec, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3. vydání, opravené. Praha: Academia, s. 65.

⁷² Hodrová, D: *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H&H, s. 13.

Do Města odchází hlavní hrdinka Dzaja. Zpočátku můžeme vidět touhu odejít z domova, ale postupem času se tyto sny mění. Vidíme zde tedy pohyb ze statického domova dynamickou cestou do Města. Uvádím několik charakteristik, které nás zavádějí do prostoru Města.

Př. 18 „Já v sobě nesla slib jako poslání a chtěla *tam*, kde se sny všech mladejch holek ze somonních center střetávaly a kde si jako můry pálily křídla.“ (s. 38)

Př. 19 „To nám zbýval *do Města* jen necelej půlden a *tam* mělo být jiný úplně všechno.“ (s. 40)

Př. 20 „Stály jsme *před panelovým domem*, kterej se měl stát mým skorodomovem, tak jsem si to tehdy v duchu říkala, protože představa, že se do našeho geru nevrátím dlouhý léta, by mě tehdy zabila. Bylo mi čerstvejch šestnáct, byla jsem poprvý ve městě a měla jsem jasno jen v tom, že se mi právě splnil můj sen.“ (s. 40)

Touha po velkém prostoru, kde se bude cítit dospělá, a víra v neobyčejnost Města (Př. 18 - zatím nekonkrétní prostor naznačuje užitím prostorového indexu „*tam*“) se střídá se strachem z Města jako celoživotního prostoru, kde by měla zůstat napořád (můžeme to poznat z představy, že by se do svého geru dlouho nevrátila (Př. 20). V Př. 20 je možné najít spjatost času a prostoru pomocí určení věku (čerstvejch šestnáct), kdy se poprvé hrdinka ocitá ve Městě. Nekonkrétní prostor z Př. 18 je vystřídán prostorem Města, pro jehož lokalizaci užívá statické předložky „*ve*“ (Př. 20) a dynamické „*do*“ (Př. 19). Pro autorku je příznačné detailní líčení jednotlivých míst a objektů, které se ve Městě objevují a stávají se tak důležitými pro konkrétní lokalizaci. Prostor Města je tak vykreslen pomocí konkrétního popisu jednotlivých objektů a míst, která v něm můžeme najít.

Př. 21 „Přísněj vysokej prosklenej barák, *naproti* betonovej cirkus, a po každý straně ulice plno malejch stánků s barevnejma sušenkama, hnědejma a zelenejma lahvema s limonádou, taky malý pultíky s ovocem, váhou a telefonem a babky, co prodávaj po jednom pomačkaný cigára.“ (s. 40)

Př. 22...abych ve Městě hned někomu nenalítla, protože on *tam* byl a nikomu nevěřil(...), (s. 38)

Př. 23 „Všechny ty zářivý obchody a široký ulice *vnitřního Města* vypadaly unaveně (...), (s. 54)

Př. 24 „Všechn ten rostoucí rachot *směrem dovnitř* a pak auta a autobusy a lidi, který do sebe vrážej(...), (s. 54)

Př. 25 „Do opravdového Města, *tam* kde domy vedle sebe stojej natěsno jak na ruce vztyčený prsty a lidí je *tam* v jedný ulici víc, než kdyby se vysypali najednou ze všech gerů(...), (s. 157)

V těchto ukázkách autorka nejčastěji využívá deiktického indexu „*tam*“ - tento index může sám o sobě představovat neurčitost, ovšem v uvedených příkladech bývá spojován s výrazem „Města“ (ve Městě - *on tam byl*, *zbýval do Města - tam měl...*, *do Města - tam kde domy...*, *lidí je tam...*). Tento výrazový prostředek se chápe jako primární index prostorové deixe.

Poslední ukázka (Př. 25) naznačuje, že prostor Města je stísněný a lidé se tam neznají jako ve stepi. Klasickými symboly, které oddělují svět Města a svět Rudých hor, jsou v ukázce zmíněné „*vysoké prosklené baráky*“, „*betonovej cirkus*“. Tyto vysoké domy ruší vztah člověka k místu. Co naznačuje prosklenost? Lidé ve městě k sobě nemají tak blízko, jako na vesnici, je jich tam mnohem více než v Rudých horách (Př. 25), ovšem sami sobě se více vzdalují, znají se mnohem méně. Sklo odkazuje na krutou realitu Města, sklo musí být ovšem průhledné, aby se odhalily všechny nástrahy hlavního města. Krutost Města nevychází jen z mého chápání motivu skla, ale také z krátkého, ale velmi výstižného popisu Města v kontrastu s domovem. Je zde charakterizována nebezpečnost Města.

Př. 26..protože ačkoli vypadá tenhle svět veselej a nóbl, nůž se tu leskne mnohem častěj než u nás. (s. 41)

Př. 27 „V Rudejch horách se kudlou podřezávaj krávy, ale tady si jí lidi vrážej do zad (...), (s. 41)

Pro lokalizaci Města užívá Hůlová obměnu indexového výrazu *tam - tu* (v kontrastu *u nás*), v druhé ukázce nejdříve explicitně zmíní prostor Rudých hor, vzápětí proti nim staví Město pomocí výrazu „*tady*“.

Pokud se o domovu mluví jako o statickém prostoru (domov jako statický bod, jako naděje a možnost návratu, vchodem jako konkrétním prostorem se můžeme dostat domů, je tu cesta, ale právě vždy do jednoho konkrétního pevného bodu, kterým je právě domov), pak Město naplňuje myšlenku dynamického prostoru. Lze to dokázat na ukázce:

Př. 28 „Noční Město jsou útroby plný pohybů. Nahoru dolů poblikává pár lamp, ale pořádný světlo je jen na hlavním náměstí. Provozu je město plný pořád. Pěkný džípy bohatejch před sebou hrnou desítky pomačkanejch aut z druhý ruky. I v noci stojej venku stoly s kulečnikama obsypaný mužskejma, který nikdy nechoděj spát. Hrbolatej chodník je plnej hučících černejch děr, otevřenejch kanálů. Sálaj teplem a hlubokým dechem spáčů. Převisy baráků a betonový výklenky skrývaj zachumlaný skrčence.“(s. 85)

Pohyb je zde zmíněn explicitně - *plný pohyb*, dále dynamiku Města symbolizuje neustálý provoz. Střídání v rychlém sledu naznačuje spojení „*nahoru dolů*“, ve městě probíhá vše rychle a taky se vše rychle mění. Opět se setkáváme s typickými symboly hlavního města - *baráky, betonový výklenky*.

Dříve bylo pojednáno o vyjádření prostoru z hlediska metaforického, prostor lze tedy vnímat primárně jako konkrétní objekt či místo, ale také přeneseně, prostor může vytvářet nejrůznější metaforická vyjádření. Na

základě dalších ukázek bude možné tento jev vidět. Na kontrastu mezi prostorem Města a prostorem domova staví autorka metaforické charakteristiky.

Př. 29 „*Nikde* nemaj takovejhle vítr. *Nikde* nemaj takovýhle hrozící město, který z gerů stahuje plstěnou plachtovinu a oblíká je do rozpukanýho betonu. Který se panelama dotýká oblaků a gerama vrůstá do posvátný nekonečný stepi. Město, který má úsvit krvavej kopíma nekonečnejch šiků a západ rudej cípatou hvězdou s pěti hrotama. Ta noc byla nocí hrdosti. Chánský Město dštilo prach a metalo kameny.“ (s. 85)

Př. 30 „Město zpopelavělo, můj svět byl vydrancovanej a můj srdce zdupaný jak step otiskaná tisícirejma kopytama splašenýho stáda a já ve vaťáku seděla na balkóně.“ (s. 120)

Př. 31 „*Ve Městě* nemůže bejt kvůli barákům nikdo takhle strašně maličkej, vzdálenej, a přesto viditelnej, jako můžou bejt lidi na venkově.“ (s. 132)

Př. 32 „Já neměla *kde* spočinout vzpomínkama, protože ty byly *ve Městě*, a to bylo za horama (...), (s. 140)

Př. 33 „Do opravdovýho Města, *tam kde* domy vedle sebe stojej natěsno jak na ruce vztyčený prsty a lidí je tam v jedný ulici víc, než kdyby se vysypali najednou ze všech gerů, ve kterejch jsem kdy byla, do tohohle vnitřního Města jsem se nikdy nepodívala.“ (s. 157)

Př. 34 „Jenže tohle byl konec, a tak jsem jela zpátky *tam, kde* mě kameny a kytky už dávno zapomněly a děti komolily můj jméno. Kde obzor byl nedohlednej a skály v létě dlouho po soumraku teplý a vonný po ještěrkách.“ (s. 223)

Př. 35 „Rána nejsou *ve Městě* nikdy tak ostře modrý jako ve stepi. Ten třpyt řeže do očí. *Ve Městě* je den tlumenej. Slunce je věčně za domama a zbytek paprsků se rozlejšvá do kouře z aut a továren do měkkýho, oblýho světla. *Ve stepi* slunce nic nezastaví. Hvězdnej tmavomodrej chlad taky ne. Tak to bylo i to první stepní ráno po dlouhejch letech *ve Městě*.“ (s. 227)

Př. 36 „Rudý hory jsou strašlivě starý.....Rudý hory jsou jediný místo, *kam* obří nohy nikdy nevstoupily. Všechno ostatní je zdupaný dolů. *Tam kde* jsou teď vrcholky Rudejch hor, prej dřív rostly žahavý kytky zabíječů.“ (s. 232)

Metaforičnost je patrná hned v několika ukázkách. V Př. 29 autorka charakterizuje město jako prostor, který

gery „oblíká do rozpukanýho betonu“, dynamičnost Města je vyjádřena ve stejné ukázce pomocí metafor *„město dštilo prach a metalo kameny“*, dále v Př. 30 *„...mý srdce zdupaný jak step otiskaná tisíciřejma kopytama splašenýho stáda“* - v tomto příkladu je ve stepi vidět pohyb (splašený stádo), i v Př. 36 spatříme nebezpečí, které může být v Rudých horách (*„žahavý kytky zabíječů“*). Nerozhodnost, kde má hrdinka nakonec zůstat, je zmíněna pomocí metaforického vyjádření v Př. 32 (*„já neměla kde spočinout vzpomínkama...“*). Kontrast domova a města je patrný i z ukázek, kde jsou tyto prostory vyjádřeny pomocí různých metafor (*tam, kde domy vedle sebe stojej natěsno jak na ruce vztyčený prsty x ...a tak jsem jela zpátky tam, kde mě kameny a kytky už dávno zapomněly..., ten trpyt řeže do očí x slunce je věčně za domama*). Step je místo nezničené městskou civilizací, stále si v očích autorky zachovává stejnou podobu - *Rudý hory jsou jediný místo, kam obří nohy nikdy nevstoupily...*). Pro zdůraznění nebezpečnosti a nevyzpytatelnosti Města používá autorka neurčitého deiktického výrazu „nikde“. (Př. 29) V těchto detailních popisech můžeme vidět sepětí hrdinky se stepí, kde má domov, kde se vrací z Města, ve kterém nebezpečí číhá z každého rohu. Kontrasty mezi Městem a venkovem vytváří pomocí předložek (*ve Městě x na venkově, ve Městě x ve stepi*). Dále využívá deiktických prostředků „tam“, „kde“ a „kam“ (*...jediný místo, kam..., tam, kde jsou vrcholky..., kde obzor byl nedohlednej..., tam, kde mě kameny..., já neměla kde spočinout..., tam kde domy...*). Člověk se ve Městě ztrácí, je tu tolik lidí. Step je jediné místo, kde se cítí dobře.

Př. 37 *„Tady to znám. Velebná step s hrbolečkama táhnoucí se do všech stran. Za zádama jediný hory starýho světa a za nima a za desítkama jim podobnejch naše hrdý Město.“* (s. 235)

Pro určování domova či naopak města autorka využívá primárních prostorových indexů *tady - tam, kde, kolem* aj., nebo konkrétní místa spojuje s jednotlivými předložkami. Užití deiktického „*tam*“ symbolizuje vzdálenost či neurčitost. I když jsme v cizím prostředí, snažíme se přiblížit si ho k obrazu domova. I hrdinka se snaží s městem splývat, snaží si ho spojit s domovem, i když nikdy se jí to úplně nepodaří.

Již dříve byla zmíněna uzavřenost domova a jeho prostory, které symbolizují intimitu a bezpečí. I u Petry Hůlové lze nalézt takové prostory, které lze s těmito pocity svázat. Jsou to prostory *kamen, deky* (nebo *houně*) a *postele*. Primárně lze dát *kamna, deku* a *postel* do souvislosti s teplem. Prostor je zde vytvářen pomocí předložek (opět můžeme vidět užití těch, které pouze pojmenovávají prostorovou orientaci - *u kamen, v jedný posteli, u mý postele, z postele, na posteli*, i těch, které lze zařadit do skupiny deiktických - *kolem kamen, pod dekou, pod houni, nad postel*). Tyto předložky symbolizují státnost domova, hrdinky se na těchto místech cítí bezpečně, proto se v těchto konkrétních prostorech (*u kamen, v posteli, u postele, kolem kamen*) často objevují. Nad *postelí* je možno najít plakáty koní, které má hrdinka ráda.

Př. 38 „Seděla v geru na bobku *u kamen* (...), (s. 20)

Př. 39 ...a tak se máma celej den jen motala *kolem kamen* v mastný páře (...), (s. 25)

Př. 40 ...ale jindy jí zas *u kamen* chytl *kolem pasu*(...), (s. 116)

Př. 41 ...pak umeju *misky* a sedíme *potichu kolem kamen*(...), (s. 152)

Př. 42 „My ostatní jsme si šeptali a hráli si *pod dekou*. Když se máma s tátou *chytila*, *vlezli* jsme si *vždycky pod houni*.“ (s. 149 - 150)

Př. 43 ...vyprávěla jsem o zimních večerech, který lákaj *pod houní*...a vyprávěla jsem i o tom, jak se musí, když má přijít dítě, přitisknout k mužskému a dotýkat se ho *pod dekou* mezi stehnama.“(s. 166)

Př. 44 ...zatímco máma seděla u *mý postele* a krmila mě kyselým ovčím jogurtem...(s. 10)

Př. 45 ...a tak jsme spolu s Narou ležely v *jedný posteli*...(s. 14)

Př. 46 ...co jsem zas mohla z *postele* pozorovat oblohu.(s. 51-52)

Př. 47 ...a udělala mi vedle sebe *na posteli* místo.(s. 59)

Př. 48 „Leželi jsme spolu *na manželský posteli*...“(s. 142)

Př. 49 „*Nad postel* jsem si nalepila plakát s dostihovejma koňma...“(s. 199)

Př. 50 ...než jsem v geru padla *do postele*...(s. 211)

Př. 51 ...dokud mě nevyžene z *postele*...(s. 228)

Důležitým prostorem, se kterým se v knize setkáváme, je prostor ovó. Ovó je posvátné místo, kam se scházejí lidé k modlení.

Př. 52 „Ovó, kam naše rodina chodila nejčastěji, bylo od našeho geru asi tři hodiny na koni *směrem k západním hranicím* našeho ajmaku.“(s. 26)

Př. 53 „Aspoň jednou za prázdniny jsme totiž museli k ovó.“(s. 135)

Př. 54 „Celej život budu chodit k ovó *děkovat*(...), (s. 177)

Př. 55 „Co má zpáteční cesta společného s tím, že jsme *našemu* ovó povinovaný svatou úctou?“(s. 181)

V prvním příkladě je důležité spojení času a prostoru. Čas (*asi tři hodiny*) je zde využit k určení konkrétní vzdálenosti (jak daleko?) - *směrem k západním hranicím*. Opět v některých příkladech spojuje substantivum s dynamickou předložkou „k“ symbolizující cestu či pohyb k pevnému bodu, který uctívají, je to tradiční místo, kde se scházejí.(Př. 53, Př. 54) To dokazuje i Př.55, kdy s prostorem „ovó“ autorka užívá přivlastňovacího zájmena „*našemu*“. Hrdinky si toto místo nepřivlastňují z hlediska materiálního, ale spíše duchovního. Ovó hraje v jejich životech podstatnou roli, mohou se zde kdykoli vrátit,

protože je to jejich pevné místo, podobně jako již několikrát zmíněný domov. Vždy tam bude pro ně. Prostoru tohoto poutního místa využívá autorka ještě několikrát s využitím prostorového indexu „tam“.

Př. 56 „Nejvíce jsme se tam jezdili modlit (...), (s. 27)

Př. 57 „Myslím, že jsme tam asi hodně jezdili kvůli ní(...), (s. 28)

Ve Městě se setkáváme se dvěma prostory, které lze zařadit do této skupiny. Prostor guanzu (místní vývařovny) a školy (příp. internátu). Autorčiným popisováním patří do opozice vůči domovu (chlad x teplo).

Př. 58 „vždycky po konci našich letních prázdnin, kdy se skoro všechny děti vracely ze *svejch gerů* do *studenejch internátních budov*. (s. 29)

Př. 59 „Časem se tyhle dva světy začaly sobě čím dál víc vzdalovat. S Narou a Magi jsme trávily většinu času v *internátu*, a rodičovskej ger se tak stával něčím zvláštním a přechodným (...), (s. 31)

Př. 60 „Naši místnost, kde jsme měli bakelitovej povoz s koněm, malýho vlka s pravou vlčí kůží, stavebnici od spřátelený školky z Vladivostoku, věšáčky s ručnickama a *kolem dokola* kruh ze židliček, jsem měla ze začátku moc ráda. Nara ne.“ (s. 30)

Hůlová staví do protikladu gery (ze *svejch gerů*) a internát (do *studenejch internátních budov*). Dále detailně líčí místnost s použitím deiktického „kde“ či předložkového spojení „*kolem dokola*“.

2.3. Nebe vs. země

Nebe jako nekonečný prostor, který můžeme spojit s posvátností (výlety k posvátnému ovó) a oddanou vírou (sošky bůžků v geru) členů rodiny zmíněnou výše, patří k často zmiňovaným prostorům. Je to tedy prostor nekonečný a nedosažitelný. Můžeme zde najít několik

popisů tak vzdáleného a tajemného prostoru, kterým nebe pro každého z nás bezpochyby je. Autorka ráda užívá nejrozličnějších obměn barev, kterými lze tento prostor popsat (Př. 62, Př. 64, Př. 66, Př. 67). Úctu k neprozkoumanému prostoru vyjadřuje Hůlová pomocí předložek (Př. 61, Př. 69).

Př. 61 ...protože proti *nebi* nic široko daleko takhle vztyčený nebylo, jen hory, který nám kryly záda, ale tyhle lhostejný kamenný kolosy by *nebe* samy o sobě nikdy udržet nemohly. (s. 32)

Př. 62 ... a dýmovým otvorem pozorovala *nebe*, který bylo tak modrý a nehybný jako kus nalepený látky. (s. 51)

Př. 63 ...černý *nebe* je od obzoru k obzoru plný děr k slunci..., (s. 56)

Př. 64 „*Nebe* bylo kalný a po stepi běžaly temný stíny oblaků jako křídla velkých ptáků.“ (s. 58)

Př. 65 „Když *nebe* bylo plný cárů a starý bezlistý pahejly v horách skřípěly, babička poklekla a drmolila. Když se v prašný bouři točily ve vírech potrhaný listy a v dálce vyl osamělej vlk, zvedala ruce k *nebi* a prosila Tengery.“ (s. 58 - 59)

Př. 66 „*Nebe* bylo hladký jako sklo a kouřově šedý.“ (s. 66)

Př. 67 „*Nebe* bylo olověný a nad horama čekaly nachystaný mraky plný vloček.“, (s. 73)

Př. 68 „Když se prababička blížila, *nebe* prej znachovělo (...), (s. 125)

Př. 69 ...já znám svojí dceru, jak vypadá, když je v *sedmým nebi*... (s. 162)

Př. 70 „Myslela jsem na *nebe*, který je nad Městem prej i v noci bledý a prská městskejma barvama, hvězdy se ztrácej ve žlutavý záři, která jde z domů, a zhasínaj s pouličníma lampama.“ (s. 183)

Př. 71 „Mý srdce se rozjasnilo jak ulanský *nebe* při výročním vohňostroji.“ (s. 203)

Nebe jako „prostor nahoře“, země jako „prostor dole“. Do protikladu „nebe“ tedy staví „zemi“ (tam, kde se vše začíná). Při charakteristice nebe jako něčeho nekonečného a vzdáleného lze vidět některá metaforická vyjádření (Př. 70 - „*prská městskejma barvama*“, „*hvězdy se zhasínaj s pouličníma lampama*“, Př. 64 - „*po stepi běžaly temný*

stíny oblaků..."). Na všech ukázkách popisujících nebe vidíme proměnu tohoto nám nepoznatelného prostoru, nebe mění své barvy (Př. 62 - *...nebe, který bylo tak modrý...*, Př. 63 - *černý nebe*, Př. 64... *„nebe bylo kalný...“*, Př. 66 ... *„kouřově šedý“*, Př. 67 - *„nebe bylo olověný“*, Př. 68 - ... *„nebe prej znachovělo“*). V souvislosti s „pevností“ země mluví o prostoru skal a hor (skála jako něco silného - symbolika síly rodinných pout a vazeb).

Př. 72 *...hnaly jsme splavený koně k obřimu hněvivému rudému slunci, který pomalu zalízalo do země(...)*, (s. 16)

Př. 73 *...a orli se střemhlav vrhali ze skal(...)*, (s. 71)

Př. 74 *„Ještě ten den jsme jeli do skal.“*(s. 137)

Př. 75 *...a to bylo za horama(...)*, (s. 140)

Př. 76 *...že ozvěna v našich horách se naučila mé jméno* (s. 177)

Př. 77 *...která se smála mému breku schovaná v horách za šutrama(...)*, (s. 178)

Př. 78 *...nechala v Rudejch horách jen oblak zvířeného prachu(...)*, (s. 180)

Př. 79 *„Volal za mnou mé jméno, znělo skalama. Dohnal mě, já sesedla a on mě povalil na zem.“*(s. 189)

Př. 80 *„Máma si tohle vzala s sebou do hlíny.“* (s. 193)

Př. 81 *„Máma bydlela za horama, nikdy se ničeho nemohla domáknout, a tak měla svůj vlastní Město.“*(s. 216)

Př. 82 *„Když jsem se první ráno probudila, ze země kejchal chlad jak z kovu.“*(s. 227)

Na ukázkách je patrný pohyb, který je vyjádřen dynamickými předložkami, pomocí nichž se dostáváme do jednotlivých prostorů skal či země (Př. 72, Př. 73, Př. 74, Př. 79, Př. 80, Př. 82). Naproti tomu užívá i předložek statických (Př. 77, Př. 78, Př. 79) a deiktických (Př. 75).

3. Ostatní motivy prostoru

Několikrát bylo řečeno, že prostor a celkově prostorovost se odvíjejí od člověka a lidského těla.

V próze Petry Hůlové můžeme najít lidské tělo jako důležitou součást určování prostorových vztahů. V rámci kognitivní lingvistiky se zájem obrací i na sémantiku adjektiv silný a slabý pro popis lidského těla. *Co na srdci, to na jazyku*, uvádí, že „slabý bývá často definováno na pozadí silný jako něco nedostatečného.“⁷³ Vycházejí i z PSJČ, který uvádí u adjektiv následující popis : „silný jako mající životní, duševní, mravní apod. sílu, moc překonávati překážky, brániti se. Paralelní význam slabý je uveden jako málo energický, příliš povolný, poddajný.“⁷⁴

Sémantické významy adjektiv slabý x silný bych se pokusila aplikovat na některé konkrétní popisy lidského těla, charakterizované Petrou Hůlovou.

Př. 83 „Měl ramena široký jako jak a paže mohutný jak stromy u kořene...Když se postavil, jako by ze země vyrostla hora (...), (s. 66)

Př. 84 „Byl jak můj táta, rukama jsem ho mohla kolem beder stěží obejmout, a zároveň byl malej, do dlaně schoulenej se mi ten večer zdál, a já cejtila tu sílu, kterou má ženská, když má prsty spletený s mužským(...), (s. 142)

Př. 85 „Měla velký dlaně a ruce chlupatý jak muž. Vysoká byla nejmíň o hlavu nad ostatními, a když promluvila, jako by kráva bučela přes kastrol. Prsa měla malý a hrudník mocnej jak dva... Do geru vrazila obrovitá žena a máma zbělela jak křída.“ (s. 154)

Př. 86 „Všichni to znaj, ale já si dokázala vybrat mužskýho, kterej mě pod svejma širokejma zádama schoval...Když já chtěla temnej teplej úkryt, protože máma byla zlostná a děti nedaly chvíli pokoj, dal mi ho.“ (s. 189)

Autorka pro vyjádření síly lidského těla často využívá přirovnání (Př. 83, Př. 85). Užívá rozměrových adjektiv „malý“ (Př. 84, Př. 85) a „velký“, příp. „vysoký“

⁷³ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 290.

⁷⁴ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 290.

(Př.85). V některých případech můžeme tedy sílu fyzickou spojit se silou duševní. V ukázkách je jako ten, který poskytuje teplo domova, buď otec nebo „mužskej“. Autorka chce těmito popisy dokázat sílu mužského těla.(Př. 86) I když v některých chvílích hrdinka muže nenávidí, on je nakonec ten, který by měl být součástí ženského světa. Jako silného člověka popisuje autorka i babičku Dolgormu (Př. 85).

3.1. Srdce

Se silou duševní můžeme spojit i velikost srdce, kolik se nám do něj vejde lásky, jeho otevřenost či uzavřenost. Srdce je chápáno jako „*sídlo toho, co je spatřováno jako to nejlepší v člověku, to vpravdě lidské: schopnost cítit i soucítit s druhými, milovat a toužit po lásce, v srdci však sídlí také pravdivost a upřímnost, odvaha, statečnost, a konečně i svědomí a odpovědnost za sebe i druhé.*“⁷⁵ To, jak může být srdce otevřené či naopak uzavřené, lze ukázat na následujících příkladech. Právě otevřenost/uzavřenost symbolizuje prostorovost. Autorky zmíněné publikace o kognitivní lingvistice uvádějí typy metafor pro srdce, mezi nimiž nechybí metafory prostorové. Součástí této skupiny metafory je zde podtyp „*místnost, byt, dům - dá se otevřít, odemknout, zamknout (otevřela mu své srdce, klíček od srdce, mít srdce otevřené, mít v srdci dostatek místa, každému své srdce neotevře).*“⁷⁶

Př. 87 ...jak je mé srdce obrovský, pulzuje jako velké dýchající živočich(...), (s. 142)

Př. 88 „Já ale každého беру s otevřeným srdcem, jinak to neumím(...), (s. 185)

⁷⁵ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 255.

⁷⁶ Vaňková I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 260.

Př. 89 ...a já si nebyla jistá, jestli uši nemá stejně tak zavřený jak svý srdce, který tepalo, jen když já nebyla poblíž." (s. 223)

Dzaja nebo Ojuna mají srdce otevřené (Př. 87, Př. 88), jejich prostor je pro všechny, ale v případě Dzaji hlavně pro dceru Dolgormu, která naopak své srdce zavírá (Př. 89). Opět zde můžeme vidět užití rozměrových adjektiv pro charakterizování velikosti lidského srdce (Př. 87).

3.2. Oči - „okno do duše“

Pomocí zraku můžeme proniknout do lidského srdce. *„Na rozdíl od úst a jazyka očima nelze klamat či zastírat pravé úmysly... Očima - jako otevřeným oknem či dveřmi - také naopak proniká vnější svět „dovnitř“ do člověka, „do jeho srdce“.*⁷⁷ Charakteristika očí jako otevřeného okna či dveří symbolizuje prostor, pomocí kterého se dostáváme do duše. I Petra Hůlová využila motivu očí, na kterých lze vysledovat prostorovost.

Př. 90 *„V jeho vodkovejch očích pluly odrazy těch máminejch (...), (s. 44)*

Př. 91 *„Když mrkla dlouhejma načerněnejma brvama, jako by svět umřel a znovu se narodil do jejích oříškovéjch očí. To nebyly ty temný uhlikový jehličky, který jsme měly všechny, ale krémový jádýrka cedru.“ (s. 90)*

Př. 92 *...a v očích měla proto hořkost a žádný slitování s mladou holčkou(...), (s. 97)*

Př. 93 *„Na mý vysvětlování mrkala dlouhejma řasama, zpod kterejch na svět koukaly dvě vyděšený oči tonoucí v slzách, a já věděla, že rozumět budou jedině mému pohlazení.“ (s. 118)*

Př. 94 *„Nehubuju jí a to, co si v mejch očích může někdy přečíst, má daleko k pohrdání, z kterýho mě obvinila její Dolgorma.“ (s. 182)*

Př. 95 *„Já nechtěla vidět něčí zamžený oči, já se jich bála jak Mangas černejch havranů.“ (s. 186)*

⁷⁷ Vaňková, I. – Nebeská, I. (eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1.vydání. Praha: Karolinum, s. 258.

Př. 96 „Mámu dávno roztahali divý zvířata a po slzách nebylo v *Dzajinejch očích* ani památky.“ (s. 194)

Př. 97 „*Šikmý čínácký oči* bez nich vypadaly propadlý, utopený v hlubokejch stínech.“ (s. 202)

Př. 98 „Takový jsou *oči mrtvejch*. Jsou šedý jako panely domů na Sansáru, jako mý vlasy, jako byl oblíbenej Chiročinej kůň, o kterým mě vyprávěla Nara. Šedý byly ve Městě taky stánky s novinama Unen.“ (s. 230)

Pokud se někomu díváme do očí, můžeme v nich poznat náladu člověka, můžeme v nich vidět prostor prázdnoty nebo naopak rozzářená světýlka, která nám napovídají o štěstí. To, co můžeme vidět v očích, autorka zaznamenává pomocí předložky „v“. (Př. 90, Př. 92, Př. 93, Př. 94). U Hůlové tedy existuje množství různých charakteristik očí - *vodkové, oříškové, šikmé čínácké*, ale také *zamžené* či *vyděšené*. Různorodost očí symbolizuje různorodost nálad - jak napovídá sám název této podkapitoly - pomocí výrazu „v očích“ můžeme vyčíst i stav duše či náladu. Pro detailní popis užívá přirovnání (Př. 98)

3.3. Břicho, lůno

O důležitosti prostoru domova u Petry Hůlové bylo pojednáno výše. Domov tvoří členové, kteří jsou si navzájem blízcí. Důležitým prostorovým motivem v *Paměti mojí babičce* je prostor ženského břicha, kde se vyvíjí nový člověk, a ženské lůno, pro které Hůlová užívá metafory (Př. 99). Často popisuje, jak velké je břicho (Př. 100, Př. 103, Př. 107). Pro prostorovou orientaci užívá statické předložky „v“ (Př. 99, Př. 104), dynamické „z“ (Př. 103, Př. 105, Př. 108), „do“ (Př. 107).

Př. 99 ...protože byla vymodleným květem, kterej vyrazil v *puklině neplodný skály*, v lůně jeho ženy (...), (s. 21)

Př. 100 ...když viděl, jak je mámino břicho špičatý a jak pomalu roste. (s. 13)

- Př. 101 ...a mámě mezitím rostlo *břicho v němž*, jak si táta představoval, *dřímal budoucí Čingischán našeho rodu* (s. 13)
- Př. 102 „Ženský, jejíž *lůno* bylo sežehlý, neschopný života(...), (s. 97)
- Př. 103 ...já přemejšlela už tehdy, když ona ještě nevěděla, že se znova zrodí z *mýho lůna*, už tehdy jsem přemejšlela, a i potom, s břichem jak sud(...), (s. 119)
- Př. 104 „V *mejch útrobách* se převalovala koule těžká jak vlastní neodvratný rozhodnutí(...), (s. 119-120)
- Př. 105 ...aby pak takováhle lasice lstivá podvedla s mužským vlastní mámu, kamenama bych jí ze *svýho lůna* vytloukla(...), (s. 151)
- Př. 106 ...když mám od Burchana *plodný lůno*. (s. 172)
- Př. 107 „Ale tehdy poprvý jsem už měla břicho vypouklý jak nadmutý dobytče. Dítě se vevnitř drželo zuby nehty. Skákala jsem, pila lektvary, bouchala se kamenama *do břicha* a lžící se šťárala mezi nohama. Nic.“ (s. 204)
- Př. 108 „Já vim, že Dzaja je měla, když jí rostlo *břicho* a nebylo kam jít. I kdyby si malý nechala ze *svýho lůna* vyškrábat, taky by je měla, o tom nepochybuj.“ (s. 205)
- Př. 109 „Když bylo ještě *mý lůno* krvavý a každý semeno v něm chtělo klíčit.“ (s. 207)
- Př. 110 „*Mý lůno* je každého, kdo zaplatí, ale takovýhle dotejkání ne.“ (s. 210)

4. Koheze textu

Aby text fungoval jako kompaktní celek, je třeba jistých prostředků, které tuto kompaktnost zajistí. V rámci koheze (spojitosti) textu lze mluvit o těchto prostředcích, které jednotlivé části textu spojují: „*substituce lexikální jednotky, fráze nebo věty, pronominální substituty (zájmeny, proadverbii, proadjektivy, proverby), opakování lexikální jednotky nebo fráze, syntaktických konstrukcí, morfologických charakteristik (slovesné kategorie, pádu zvl. ve výčtu), popř. intonémů, modifikované a derivované opakování lexikální jednotky nebo fráze, tematické posloupnosti,*

izotopie."⁷⁸. Spojitost textu s názvem dokládají dva příklady, které přímo pracují s pojmem „paměť“:

„Aspoň že se samy sobě neztratily, kam mi paměť sahá, držely vždycky při sobě.“(s. 164)

„Znala jsem to. Ale Dzaja nemá paměť.“(s. 178)

Osobní příběhy jednotlivých hrdinek posiluje v textu užitá ich - forma, každý příběh je jiný, stejně jako je jiná každá kapitola vyprávěna vždy jinou postavou. Největší prostor je vymezen pro kapitolu první, kde se seznamujeme s prostředím, další kapitoly poté zaujmají přibližně stejný prostor. Nakonec všechny příběhy splývají a vytvářejí tak jednotný celek. Tím, že se autorka v jednotlivých kapitolách stylizovala do různých postav, tak vytvořila myšlenku autentických výpovědí. Osudy se prolínají a vytvářejí jeden velký příběh.

Dalšími prostředky, které slouží ke spojitosti textu a současně vytvářejí v našem případě prostor, jsou předložky. Ty nás směřují do jednotlivých prostředí (v našem případě jsou těmito základními prostředními domov a Město), dále jsou to indexové výrazy a lokalizátory, které napomáhají k odkázání na určité místo (pokud ho tedy autorka nezmíní explicitně, při popisech Města těchto výrazů užívá často). Již první věta textu nás uvádí do exotického časoprostoru:

„Když je u nás doma šoró...(s. 9)

Tím, že autorka následně větu opakuje, zdůrazňuje prostředí domova, příkládá mu tím svou důležitost, kterou lze v průběhu textu ještě několikrát vystopovat. Není to jen předložka, která v tomto případě udržuje text jako

⁷⁸ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 217.

celek, ale je to celé vyjádření „*když je u nás doma šoró*“ - zvyšuje to zasazení děje do konkrétního prostoru. Tím, že autorka lexikální frázi opakuje, kohezi zesiluje. Naopak zmíněným slovem „šoró“, které zde není explicitně vysvětleno, tuto soudržnost částečně oslabuje. To je jeden ze způsobů, jak autorka pracuje s cizím lexikem - nechává čtenáře domýšlet význam (např. „*Zula je o dva roky starší a má nos jak červenej mandžin. Búdz místo nosu... s. 167, „Aby Batdžara horskej almas do pracek chytil...“ - s. 181, „Obě si na něj počkaly, a když šel ze školy, vytrhly mu tašky a všechny devtery, charandaše a surachnomy mu vysypaly do prachu.“ - s. 191*) Můžeme tu ovšem najít i výrazy, které jsou následně převedeny do bázového jazyka (např. „*Cecegma byla vedle ní carajtaj, krasavice s chatanskou korunou.“ - s. 169, „Boty tátovi vyšila sojombem, státním znakem naší země.“ - s. 17*).

Předložka „**u**“ primárně ukazuje na staticčnost domova, ve kterém se scházejí jednotliví členové, ale dveře nezůstávají zavřeny ani okolním lidem. Tato předložka vyjadřuje „*místní blízkost, (hned) vedle*“⁷⁹ : „**u nás naproti vchodu do geru**“ - tím se konkretizuje prostředí.

V textu je vidět, že domov hraje tu nejdůležitější roli, jelikož se stává pevným bodem, do kterého se vracejí hrdinky z Města. Víra v bezpečí domova je zesílena předložkou, která svým pojetím symbolizuje pohyb, a to předložka „**k**“. Tím, že je v uvedených ukázkách použita s osobním zájmenem „**my**“ důležitost domova ještě zesiluje. Náznak cesty je vidět v kapitole II v oddílu 2.2., kde je pojednáno o prostorech domova a Města. Ovšem cest je několik, v našem případě každá z nich se zase vrací do domova. Ovó - posvátné místo tamních lidí, kam chodí uctívat své blízké, kteří již

⁷⁹ Filipec, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3. vydání, opravené, Praha: Academia, s. 462.

zemřeli, symbolizuje cestu. Často je spojeno s uvedenou předložkou. Právě cesta k tomuto místu je důležitým předpokladem k tomu, aby člověk splynul s Rudýma horama, tam je taková cesta povinností každého obyvatele. Právě Rudé hory jsou v textu několikrát přímo zmíněny (ve větší míře jsou užity ve významu domova), tím tak zdůrazňují prostor, ve kterém se hrdinky ocitají a posilují myšlenku domova:

...a táta seděl celou tu dobu u geru nebo jezdil s lahví na naše místo v Rudejch horách.(s. 36)

...a když spolu letěli těsně nad Rudejma horama...(s.61)

„Celou cestu autobusem do Rudejch hor se mi třásla kolena.“(s.114)

...každý pahorek v Rudejch horách něco znamenal.“(s.139)

...ale její slova se mi v hlavě držejí jak sníh na červnovejch vrcholcích Rudejch hor.“(s.153)

„Rudý hory si svý syny nenechaj vzít.“(s.204)

„Rudý hory jsou strašlivě starý.“(s.232)

Okolní prostory domova bývají v textu vyjádřeny pomocí často používané deiktické předložky „**kolem**“ (někdy ve spojení s výrazem „dokola“). Tato předložka tak znamená pohyb v rámci nějakého konkrétního objektu (ve spojitosti s domovem je to v našem případě ger, ale také prostor kamen). Popis předložky nám umožní chápat prostory s ní spjaté jako kruhovitě: *„kolem (dokola) v kruhu, do kruhu, na všech stranách, do všech stran, směřování nebo umístění podél (celého) obvodu, místní blízkost.“*⁸⁰ Pomocí ní se tak lidé stále ocitají v okruhu jednoho objektu a stále se vracejí na stejná místa (např. z hlediska domova se vše točí kolem geru - *„kolem dokola geru“*, pokud se budeme pohybovat v blízkosti kamen, budeme je obcházet

⁸⁰ Filipce, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3.vydání, opravené, Praha: Academia, s. 138.

„kolem“, tak nám bude stále teplo). Tato deiktická předložka značí blízkost jednotlivých objektů, které jsou spolu ve vzájemném vztahu (dům - ger - kamna).

Autorka v celé knize dokazuje, že se domov stává pro hrdinky místem, kde se mohou vrátit, uvnitř domova nacházíme místa, která domov dotvářejí a zajišťují pocit bezpečí. Zde mluvím především o motivech prostoru spjatých s domovem - postel, deka (houně) - tyto prostory bývají nejčastěji spjaty s předložkami, které symbolizují staticčnost. S postelí můžeme nejvíce nalézt předložku „v“, „u“, „na“. Tyto předložky zde nejsou použity náhodou, ale pro zdůraznění jistoty - když je užito předložky „u“, bývá zde nějaký blízký člověk, který u této postele sedí. Když je v posteli místo, znamená to, že máme místo i v domě, který je součástí našeho života. Jen v některých příkladech bylo s tímto substantivem využito dynamické předložky „z“, která symbolizuje „směřování zevnitř něčeho nebo z nějakého (prostorového) východiska“.⁸¹ Další důležitou předložkou - v tomto případě - užitou s dalším uvedeným místem (deka) - je deiktická předložka „pod“. Žádná z hrdinek neví, co se může skrývat „pod dekou“, především je tam ale teplo, což je ústřední motiv jak samotného domova, tak všech prostorů uvnitř něj.

Frekventovaná předložka „v“ je v knize použita v nejrůznějších spojeních, ráda bych v této chvíli zmínila ty nejdůležitější. Můžeme se tak setkat s výrazy typu „v očích“, „v břiše“ - tedy s prostory lidského těla. Ve spojení s těmito substantivy získává tato předložka nádech uzavřenosti, tajemnosti - v ženském břiše se ukrývá plod, který je tam v bezpečí a než přijde na svět, tak mu nikdo nemůže ublížit, je to tedy prostor

⁸¹ Filipec, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3. vydání, opravené, Praha: Academia, s. 532 - 533.

pro dítě bezpečný, v očích zase můžeme poznat náladu a rozpoložení člověka.⁸² Proto tedy byla tato předložka použita právě s očima, protože vnitřní stav duše člověka vypluje na povrch prostřednictvím očí.

Jakkoli je možné chápat město jako prostor dynamický, i zde autorka často využívá zmíněné statické předložky „v“ (někdy také směrem dovnitř, uvnitř města). „*Stojej natěsno jak na ruce vztyčený prsty*“ (viz Př. 25) – právě tuto ukázkou jsem použila hned dvakrát pro výstižnou charakteristiku Města jako prostoru, kde je spousta ulic. Domnívám se, že tato předložka právě ve spojení s Městem odkazuje na jeho těsnost, sice je Město v neustálém pohybu (viz Př. 28), ale člověk jako jedinec se zde cítí jako sevřený s nemožností se někam hnout, protože zde naráží na spoustu lidí.

Autorka užívá i některých indexických výrazů, čímž naznačuje jistou neurčitost. Pomocí metaforických vyjádření však hned odhaluje, kde a v jakém prostoru se právě hrdinka ocitá (viz Př. 18 – „*tam, kde se sny všech holek ze somonních center střetávaly*“). Několikrát se autorka pokouší o zdůraznění, že se ocitáme právě v prostředí města (viz Př. 19 – „*ve Městě, tam mělo být jiný úplně všechno*“). Neurčitý deiktický výraz „*nikde*“, který je v několika ukázkách použit, naznačuje velikost a důležitost města – viz Př. 29 – „*nikde nemaj takovejhle vítr, nikde nemaj takovýhle hrozící město*“ – je to právě jen ono město, které vzbuzuje v lidech strach, ale také úctu k němu.

Prostor není v *Paměti mojí babičce* jen pouhou kulisou, která by celý děj doplňovala, ale právě on vytváří jednotlivé příběhy. Prostory se střídají, tak jako se střídají vypravěčky. Několikrát byla zmíněna dualita

⁸² Autorka využívala nejrůznějších barev a charakteristik očí, ale nejdůležitější je to, že v očích poznáme člověka – i kognitivní lingvisté chápou tuto problematiku stejným způsobem, když pro tento orgán používají metaforu „okno do duše“.

domov vs. město - právě tyto prostory tak děj zasazují do konkrétního prostředí. Autorka se nás snažila pomocí detailních líčení jednotlivých míst a prostředí vtáhnout do cizí země, kterou je možné poznat na základě znalostí sociálních, historických a kulturních aspektů. Primární je ovšem pochopit dané prostředí, ve kterém se v dané chvíli nacházíme.

III. UMĚLOHMOTNÝ TŘÍPOKOJ

1. Organizace textu

Autorka situuje příběh této útlé knížky vydané nakladatelstvím Torst roku 2006 do umělohmotného třípokoje a slova vkládá pomocí monologu do úst třicetileté prostitutky, která začíná pocítovat proces stárnutí. Ovšem jak autorka říká v jednom ze svých rozhovorů, nejsou to osudy postav, ale prostory, kterými se při psaní zabývá: *„Když přemýšlím o svých knihách, přemýšlím o nich jako o jednotlivých mikrosvětích, krajinách s celkovou atmosférou, jejíž zachycení je pro mě důležitější než osudy jednotlivých postav.“*⁸³ První přečtení této knihy zanechává ve čtenáři pocit, že jde autorce o popis praktik starého řemesla, ale po hlubším zamyšlení se dojde k pravé podstatě, k popisu prostoru „digisvěta“, umělohmotného třípokoje nebo nákupní galerie – jsou to prostory, které nás obklopují, ale nejsou přirozené.

Autorka svou knihu rozděljuje do 9 kapitol, respektive podle jejích slov do televizních dílů, jelikož vytváří fiktivní televizní seriál dnešního světa. Dále tyto televizní díly dělí na krátké úseky s příznačnými názvy. *Televizní díl první: Ženy s kabelami, Kukačka, Firemní oběd, Televizní díl druhý: Tloušťka starých dam, V archivu, Televizní díl třetí: Kalorie, Televizní díl čtvrtý: Vesnické cyklistky, V kabinetu biologie, Televizní díl pátý: Kdo zpackal digisvět?, Televizní díl šestý, který diváci neuvidí, Děvčátko a televizní díl*

⁸³ Bosničová, Nina.: *„Největší satisfakce? Když sedím, píšu a cítím, že je to ono.“: rozhovor s Petrou Hůlovou.* Feminismus.cz .O ženách, mužích, feminismu a gender studies [online]. Vyšlo 20.1.2008, cit. 31.1.2008. <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2067761>.

sedmý: O ženském trápíčkování, Ve skupině, Televizní díl
osmý: O čtení myšlenek, a televizní díl devátý : Černošky, Thajko-Korejky a kdovíco, V soláriu?.

2. Základní motivy prostoru

2.1. Prostor pokoje v literárním díle

Už v názvu zatím poslední knihy Petry Hůlové *Umělohmotný třípokoj* je obsažen konkrétní prostor, kterým je pokoj. V každém domě je nějaký pokoj, který „je jedním ze základních míst lidské existence.“⁸⁴ Hodrová přibližuje pohyb člověka ve městě nebo v krajině právě k pohybu v pokoji a vůbec jeho vztahu ke světu: „Stejně jako město má každý pokoj svou vlastní auru, jež představuje jakousi duchovní „informaci“ tvořenou z pocitů, myšlenek, osudů jeho obyvatel.“⁸⁵ V centru tedy stojí opět člověk jako tvůrce svých prostorů. Záleží jen na nás, jak si svůj vlastní pokoj přizpůsobíme, jak si ho zařídíme, abychom se v něm cítili bezpečně.

S tím souvisí i autorčino rozlišení obyvatel obývajících pokoj: „jedná-li se o známý pokoj, který subjekt - obyvatel má plně ve své moci, anebo pokoj neznámý, jehož významy subjektu unikají - subjekt - host touží na toto místo proniknout, poznat jeho tajemství, zabydlet je.“⁸⁶ Tudíž záleží jen na nás, zda dokážeme splynout s jednotlivými částmi pokoje, nebo si k nim naopak nedovedeme vytvořit bezprostřední vztah. V cizím pokoji můžeme cítit nebezpečí, ve svém se cítíme jako doma. Z hlediska duality otevřenost vs. uzavřenost, můžeme u pokoje vidět prolínání těchto charakteristik : „K základní charakteristice pokoje patří, že je to místo ohraničené čtyřmi stěnami, obsažené v jiném ohraničeném

⁸⁴ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 217.

⁸⁵ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 217.

⁸⁶ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 217.

místě (domě, zámku, apod.), že je uzavřené a představuje vnitřek, interiér vzhledem ke krajině, ale otevřené ve srovnání s takovými místy, jako je vězení. Otevřenost pokoje je zajištěna okny a dveřmi (pokud jdou otevřít), jimiž může subjekt komunikovat s vnějším světem, vycházet a vcházet."⁸⁷

Je tedy patrné, že tato dualita hraje u pokoje velmi důležitou roli a že opět záleží na člověku, jakou z nich zvolí, jelikož „ze zvláštní uzavřenosti-otevřenosti pokoje, do něhož otvory vniká svět a do jehož čtyř stěn se člověk uchyluje znaven světem, plyne, že pokoj může být jednak místem pozorování a reflexe světa, jednak místem usebrání a sebereflexe.“⁸⁸

Chápání pokoje se měnilo v dějinách literatury. Kdy je možné tento prostor spatřit v literatuře poprvé? Hodrová mluví o středověkém románu, kde můžeme spatřit jeho náznaky jako „místa četby středověkého románového hrdiny.“⁸⁹ Jan Ámos Komenský vytvořil ve svém nejznámějším díle *Labyrint světa a ráj srdce* představu „pokoje či cely, kterou bychom mohli nazvat alegorickou či alegoricko-metaforickou.“⁹⁰ S touto duchovní podobou pokoje existuje podle autorky i „podoba veskrze světská – pokoj, respektive salon, který byl prostorem duchaplné společenské konverzace.“⁹¹ Další podobu pokoje přinesl konec 18. století – „pokoj jako místo vyprávění a reflexe o sobě a o světě, ale také podobu zakleté hradní komnaty, ústředního místa hradu v gotickém románu.“⁹² Pro autora díla *Hledání ztraceného času* Marcela Prousta se pokoj stává „nejen místem znovunalezené identity, ale skýtá i

⁸⁷ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 219.

⁸⁸ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 219.

⁸⁹ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 220.

⁹⁰ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 221.

⁹¹ Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 221.

⁹² Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 221 – 222.

výhled, proměňující se s počasím, denními a ročními dobami."⁹³ U autorky experimentální prózy Věry Linhartové používá Hodrová pro charakteristiku pokoje název *Pokoj ze slov*, který „je rovněž místem pohybu.“⁹⁴

2.2. Umělohmotný třípokoj – základní motiv prostoru

Základním prostorovým motivem není nic jiného než onen umělohmotný třípokoj, do kterého si třicetiletá prostitutka vodí své klienty. Poprvé se s prostorem třípokoje můžeme setkat ve srovnání se dvorem jako prostorem, kde je možný pohyb a patrná otevřenost právě v opozici proti pokoji, který autorka vnímá jako uzavřenou místnost, kde veškerý svůj čas tráví buď s muži, sama, nebo se žlutým umělohmotným ptáčkem v klicce.

Př. 1 „Kdybych měla dvůr, smežčila bych z kouta do kouta březovou metlou, kterou bych si sama svázala, a pokaždé bych při práci měla pocit jako na jarmarku v tradičně lidovém kroji. Ne jako v pokoji, kde se budím, po mém boku občas muž a kolem plno umělé hmoty.“ (s. 8)

V Př. 1 se tedy poprvé ocitáme zatím v nekonkrétním pokoji (*v pokoji, kde se budím*), který ovšem napovídá o své celkové umělosti, která je vidět na všech věcech, autorka k tomu užívá deiktické předložky „kolem“. Touto předložkou zdůrazňuje, že všechny věci, které se v pokoji vyskytují, jsou umělé. Prostor dvora již v knize dále neobjevíme, ale domnívám se, že je to jistý náznak duality otevřenost vs. uzavřenost, lze tedy tento prostor postavit do protikladu k tak důležitému prostoru, jakým je pokoj. Právě v jejích představách dvora by měla více místa a volnosti a také více možností trávení svého času.

⁹³ Hodrová, D. (1997) : *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 233.

⁹⁴ Hodrová, D. (1997) : *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání. Praha: H & H, s. 236.

V jejím umělohmotném třípokoji dochází ke stereotypnosti, jediné, co se zde mění, jsou muži.

Umělá hmota naplňuje celý pokoj (Př. 2, Př. 3), ale je to jen díky nákupům (Př. 2), které hrdinka absolvuje. Opět tedy následuje popis pokoje jako pseudoreality, stále zdůrazňuje nepřirozenost pokoje, ale tuto umělost si vytváří hrdinka sama, když vyráží do nákupní galerie. Nic jiného než jsou umělé věci však nenachází. Právě proto označuje svůj pokoj jako umělohmotný.

Př. 2 ...jenže ráno se zas budím v *pokoji plném umělé hmoty*, na kterou má přitom nárok jen žlutý ptáček z Číny, ale nějak se to *sem* natáhlo, jak už to s domácnostmi bývá. Otevřu oči a *kolem* vidím svoje nákupy. (s. 11)

Př. 3 „Musí to být něco extrémního, aby se mi fantazie spustila jako rýma v *pokoji z umělé hmoty* nebo výtah s přestřiženým lanem, co padá dolů v akčním filmu, i když moje fantazie je spíš vzletavá.“ (s. 14)

Hrdinka svůj pokoj chápe jako místo, kde se cítí doma, kde je jí dobře. Sice je to tedy malé místečko, ale je tam teplo a bezpečně („*lidské hnízdo plné teploty a koutečků*“).

Př.4 „Někdo by možná řekl bordel, ale já tomu říkám *lidské hnízdo plné teploty a koutečků*, kde jsou poschovávaná překvapení.“ (s. 9)

Př.5 „Kromě umělohmotného třípokoje není totiž ve městě jediné druhé místo, kam bych mohla jít a se svými taškami a klíčkou s umělohmotným žlutým ptáčkem z Číny přes rameno *tam* alespoň na pár dní spočinout.“ (s.116)

Není jiného místa, kde by mohla být hrdinka doma (Př. 5). Pocit intimity a bezpečí nám dokazuje pomocí „*teploty*“ a „*koutečků*“. Indexový výraz „*tam*“ signalizuje neurčitost místa, kde by mohla spočinout. Nezná totiž jiné místo kromě svého pokoje, kde by mohla zůstat.

Př. 6 „Proto ve svém pokoji nic neměním, i když se mi vůbec nelíbí.“(s. 19)

Př. 7 „Proto v *umělohmotném pokoji* se žlutým ptáčkem nic měnit nebudu. Říkám mu tak, protože jsou v *bytě* tři, a kdybych řekla jen *umělohmotný pokoj*, nebylo by jasné, který mám na mysli.“(s. 20)

Př. 8 „Království dobře vážených zámlk, tak by se mohla moje sada *umělohmotných pokojíčků* ten večer klidně nazývat, a my dva jsme droboulinký Ken a křehká Barbie v *růžovém umělohmotném domku*, pro větší požitek se na nás můžete dívat shora z ptačí perspektivy a díky velikosti našeho hnízdečka lásky, které takhle *není větší než krabice od bot*, to mít všechno na dlani jako při vyhlídkovém letu vrtulníkem nad pamětihodnostmi města, a asi tolik by vás ten večer u mě stál.“(s. 21 - 22)

Př. 9 ...jsou reality, které mám každý týden několikrát ve svém *umělohmotném tři plus jedna*, a tam jsou teď také zavřeny stejně jako kukačka v *mém bytě*, náš zákazník náš pán.(s. 27)

Př. 10 „Můj *umělohmotný třípokoj* se mnou žádný muž v mezičase nesdílí.“(s. 45)

Př. 11 „Mám podezření, že tuší o *umělohmotném třípokoji* víc než to, co je napsáno v papírech bytového družstva.“(s. 45)

Př. 12 „Na celičky vlastního muže bych si vlastně horko těžko hledala čas. V *třípokoji* žádný takový nebytuje a moje koupelna tak neslouží společnému mydlení bříšek, ale je pouhou latrínou pro klienty.“(s. 48)

Př. 13 „Chodí do *umělohmotného třípokoje* přece za trochou lidskosti, a ne si tam nechat pustit nějaký digizáznam, který si odkliknou a je jim předhozen jako zmrzlá ryba psu polárníka.“(s. 66)

Př. 14 „V *mém umělohmotném třípokoji* žádný kuchyňoobývák není a není tam ani žádná žena připravující pro druhé instantní stravu, ani muž, který by si na gauči něco myslel, a co, to už vyfantazírovat nebudu.“(s. 100)

Př. 15 ...protože profík to já jsem, a proto tu nenajdete nic konkrétního o klientech z policejních složek, druhá žena tu nemá ani své iniciály a *můj umělohmotný třípokoj* může být klidně ten prapodivný byt s orvanými dveřmi a paní, s kterou, říkáte svým dětem, se nemají dávat do hovoru ani si hladit její kočičku.“(s. 104)

V Př. 7 zjišťujeme, proč je to právě „*umělohmotný třípokoj*“ a ne jen „*umělohmotný pokoj*“, protože v jejím *bytě* jsou pokoje tři, a aby si to nepletla, říká mu

„třípokoj“. Do třípokoje si vodí své klienty. Stísněnost jejího třípokoje naznačuje v Př. 8, kdy se stylizuje do křehké Barbie a klienta dává do podoby „droboulinkého Kena“ v jejich malém domečku. Tuto stísněnost zesiluje užitím rozměrového adjektiva v komparativu („není větší než krabice od bot“). Umělohmotný třípokoj se nachází v jednom domě, kde na chodbách stále stojí ty stejné staré dámy a zjišťují, koho si třicetiletá prostitutka vede do svého pokojíčku. Pro odkazování na prostor pokoje užívá autorka indexových výrazů „tam“ (Př. 9, Př. 13, Př. 14) a „tu“ (Př. 15). Prostor pokoje se tedy ocitá v patrovém domě. Podobně jako si hrdinka přivlastňuje umělohmotný třípokoj pomocí zájmena „můj“ nebo „svůj“ (Př. 6, Př. 9, Př. 10, Př. 14, Př. 15) často s využitím statické předložky „v“, která napovídá o tom, že se nacházíme v nějakém pevném bodě (v našem případě je tímto bodem umělohmotný třípokoj), tak dynamické předložky „do“ (Př. 13), tak i jedno patro patří právě jí.

Př. 16 „Ranní klienti bývají výjimka, a tak musím kolo *do svého patra* v takový den vytahovat dvakrát...(s. 69)

Dále se dostáváme pomocí zvědavosti starých dam do chodeb tohoto domu.

Př. 17 „Alespoň podle těch tradičních paní sousedek, co se v každém domě někdy shlukují a v celém tom hloučku si zvykly se v *tom našem* za mnou otočit, když jdu kolem.“(s.45)

Př. 18 ...který *tam* na mě a druhou ženu toho slunečného dne čekal *před domem*...(s.81)

Př. 19 „Pokud by ale ty penzistky z *našeho domu* byly ženami zásad, tak na takovéhle plačkování serou, stejně jako já seru na plačkování mužů v mém třípokoji...(s. 116-117)

Př.20 „Ženy, houfující se na chodbě v *domě, kde bydlím*, mají postoj k religii určitě minimálně vlažný až lehce přihřátý.“(s. 122)

Nejprve užívá autorka obecného výrazu „v každém domě“ (Př. 17), později specifikuje a odkazuje ke konkrétnímu domu, kde bydlí (*v tom našem domě, z našeho domu, před domem, v domě, kde bydlím*) Tak se dozvídáme, že hrdinka netráví svůj volný čas jen ve svém pokoji, ale zajímá ji i okolní svět. Ukazují to předložky symbolizující pohyb odněkud někam, v našem případě z domu ven přes chodbu (*z, na*). Detaily jejího pokoje jsou popsány v následujících ukázkách, opět s použitím konkrétních předložek – deiktické „pod“ (Př. 21), statické „v“ (Př. 22) a dynamické „z“ (Př. 22).

Př. 21 „Pod kuchyňským dřezem mám malý náboženský oltářík.“(s. 122)

Př. 22 „Kdyby to byl vždy jen jeden, dá se to usledovat jako průhledem z nekuchyně muž na pohovce v neobýváku, ale ouha, někdy jsou v třípokoji lidi tři, čtyři i více, když se spolu domluví a já to povolím.“(s. 122)

Autorka vytváří pomyslný televizní seriál, který bude vypovídat o světě, ve kterém žijeme. Televize jakožto produkt moderní technologie a také moderní komunikace s divákem bývá ve většině případů fiktivní, příběhy jsou konstruovány tak, aby v divákovi vyvolaly nějaký pocit. Neocitáme se tak v „umělém“ akustickém prostoru, který již dříve stanovil McLuhan? V autorčině próze je vše umělé, nepravé, jediné, co snad ještě může považovat za přirozené, jsou pohlavní orgány, pro které užívá názvů „rašple“ a „zandávák“, kde ovšem mísí gramatické rody (rod mužský pro pohlaví ženské, rod ženský pro pohlaví mužské), Př. „Všechno tohle je na mě prostě moc digi a já digi nejsem, a protože ani moje zandávalo není, myslím že rašplidla také nejsou.“, s. 99). Sex se v jejím podání stává něčím stereotypním, všedním a každodenním, stejně jako umělé věci, které začínají pohlcovat prostor, ve kterém žijeme. V ukázkách jasně dokazuje nespokojenost

s takovým světem, opakovaně zdůrazňuje, že její pokoj je „umělohmotný“, často ve spojitosti s předložkou „v“ (Př. 6, Př. 7, Př. 8, Př. 12, Př. 14, nebo dynamické předložky signalizující pohyb „do“ (Př. 13). Umělohmotný pokoj se v Př. 8 stává „umělohmotným domkem, který „není větší než krabice od bot“. Užití rozměrového adjektiva v komparativu napovídá o velikosti pokoje. Televizní seriál můžeme vnímat jako akustický prostor, který už nevnímáme jen zrakem, ale i sluchem.

3. Ostatní motivy prostoru

Mezi ostatní motivy prostoru v textu patří digisvět, který je chápán jako nepřírozený, dále nákupní galerie, kde chodí hrdinka nakupovat nové umělé věci- s nákupní galerií souvisí prostory, kolem nichž hrdinka prochází (cesta do nákupní galerie). K ostatním motivům prostoru řadím ty, do nichž si hrdinka nebo jí popisované ženy vodí své klienty- kancelář, archiv, kabinet biologie.

3.1. Digisvět a digivěci

S každodenností, stereotypem a umělými věcmi bezprostředně souvisí i autorčin vztah k tomuto světu, který s oblibou nazývá „digisvětem“. Je to tedy svět, který není opravdový a skládá se pouze z umělých „digivěcí“, který se stává důležitým prostorovým motivem pro chápání celé knihy.

Př. 23 „Digisvět mě moří, jako kdybych nebyla dost rychlá, a přitom jsem ještě úplně mladá, holá a potřebuji teplo a laskání, abych vykvetla jako květina, kterou je každá žena...(s. 9)

Př. 24 „Jenže i kazy do digisvěta patří, protože pak už by přece nebylo co zlepšovat a velkopřůmysl by zvadl jako lilie.“(s. 9)

V dalších ukázkách autorka doslova „chrlí“ onen pocit z toho, že žijeme ve světě, kde musí být všechno digi,

řekněme tedy jakýsi pomyslný akustický prostor, moderní technika ovládá digisvět.

Př. 25 „Zase mi to potvrdilo, co už si myslím dávno, a sice že náš svět je moc digi a málo člověčí, a to nejen kvůli tomu, že do *sluchátka* vám čím dál častěji místo lidského hlasu odpovídá mašina a mašina bez intonace hlásí stanice vlakových nádraží a v *mobilním telefonu* taky často hovoří spíš hlas schránka, zanechte zprávu, než hlas majitel, tady Koudelka, Příbramský nebo jiný.“(s. 90)

Př. 26 „Vždycky se takhle rozohním, když začnu s něčím digi, protože mám pocit, že z *téhle planety* už to padá *dolů*, jak je na ní těch digivěcí dost, i když vím, a taky ať vidíte, že kunda nemusí být žádné lemro, že *mimo planetu Zem* není zemská gravitace, a tak jakkoli hodně by toho Země nesla na *zádech*, nic jí *nikam* nepopadá, ani vaz si nestrhne, maximálně se věcičky budou *kolem na oběžné dráze* houpat v nedostatku kyslíku, hopsat a poskakovat a narážet do sebe, ale *nikam* nepadnou.“(s. 90-91)

Př. 27 „To je pochopitelně pro všechny výrobce digivěcí jen dalším popudem k ničím nekrocenému chrlení dalších digiblbostiček, protože pokud se neřekne odsud potud, většina lidí i výrobců lifruje své řeči, hlouposti a digivěcí *ven a na všechny strany* úplně bez zábran přesně tak, jako to klient dělá se svým semenem v *mém umělohmotném třípokoji*.(s. 91)

Autorka v těchto ukázkách jasně odmítá vše, co je digi. V Př. 26 užívá několika lokalizátorů či deiktických výrazů, můžeme vidět pohyb (z *téhle planety* už to padá *dolů*, *kolem na oběžné dráze*), dále konkretizaci prostoru (*mimo planetu Zem*), použití neurčitého deiktického prostředku „*nikam*“ (*nikam nepopadá*, *nikam nepadne*). Opět pro zdůraznění všeho umělého užívá lokalizaci pokoje, pro upřesnění ve spojení s přivlastňovacím zájmenem „*můj*“ (Př. v *mém umělohmotném třípokoji*). Snaha o vyjádření přemíry všech digivěcí je splněna pomocí výrazů „*ven a na všechny strany*“.

3.1.1. Co všechno může být digi?

Obliba v užívání předpony digi- je u Petry Hůlové patrná, což můžeme vidět v následujících ukázkách, které s digisvětlem souvisí, jelikož je to *digiměsto*, *digidoba*, *digivěk*. I *digičlověk*?

Př. 28 „Ale kdy jindy jedna moje ruka mačká druhou než právě při *digipříběhu*, který si vypůjčím nebo i koupím, i když se do něj málokdy dívám podruhé?“(s. 11)

Př. 29 „...padla bych hned do snů jako po kulce voják v poli, a takhle sebou lupnout do spánku je ještě lepší než tam *po digifilmu* přijet lodičkou.“(s. 12)

Př. 30 „I v *digivěku* je tak slon člověku dobrým pomocníkem, ačkoli manuální síla je jen sexy (...) (s. 15)

Př. 31 „Jsme snad digi i my?“(s. 15)

Př. 32 „...a místo toho jsou teď všude nastrkané tyhle digi dámy a pánové, říkám vám hrůza (...) (s. 31)

Př. 33 „...a to nikomu nikdo nenakuká, že na to žena nemá právo, že si to stejně jako rašple po hektickém dnu v *bezcitovém digiměstě* nezaslouží (...) (s. 94)

Př. 34 „I některé ženy mohou být navíc skutečně speciální, nejen mezi muži kvete v *digivěku* úchylařina, ale o tom teď nemluví.“(s. 94)

Př. 35 „Ještěže jsou tu strýčkopapírkové a jejich láska k děvčátkům, jinak bych opravdu někdy nevěděla na koho ukázat prstem, že je i *přes digidobu*, nedobré zázemí (...) (s. 103)

S prostorem bezprostředně souvisí kategorie času, která je zmíněna i v uvedených příkladech (v *digivěku*, v *digidobě*). Předložka „v“ symbolizuje jeden časový úsek či konkrétní dobu, ve které žijeme.

3.2. Nákupní galerie

Pokud se hrdinka dostane ven ze svého umělohmotného třípokoje, potom zamíří do nákupní galerie, kde shání ty nejnovější věci. Ovšem tyto věci jsou opět umělé, nepravé, nic přirozeného neexistuje, tudíž svůj pokoj musí opět naplnit těmito „*digivěcmi*“.

Př. 36 „Na druhé straně to znamená, že si něco musím odepřít i já, konkrétně některou z lákavých věcí v nákupní galerii (...) (s. 32)

Př. 37 „V klimatizaci přesušeném vzduchu je to totiž určitě baví méně než mě, protože zatímco já si tam v tom suchu mohu alespoň nakoupit, ony musejí jen trpitelsky čekat (...) (s. 32)

Př. 38 „Zandaváka věci nakupené ve výkladech nebaví, je vzorem příkladné materiální skromnosti a nehnou s ním ani ty vyloženě perfektní značky, co je máte v nákupní galerii na dlani (...) (s. 69)

Př. 39 ...a takhle mi někdy končí ptaní, když druhá žena, na kterou už hodnou dobu čekám před nákupní galerií, je tu a já musím celou tu káď nedomyšlených nápadů obrátit dnem vzhůru, protože se jde do rachoty a tam chci klapat jako strojek ve švýcarských hodinkách, abych se mohla brzy, teď už sama, do nákupní galerie zase vrátit a v hale hald těch nejlákavějších věcí najít klid (...) (s. 72)

Př. 40 „Ptáte se, proč tolik nebezpečného dobrodružství a aktivismu, když až dosud jsem vypadala jako žena, která z práce chodí domů, vlastně ani to nemusí, zkrátka je skoro pořád doma a maximálně si ráno zaběhá, na kole sjede do nákupní galerie na espresso anebo tam tráví šťastné chvíle s haldami věcí a svou embosovanou kreditkou?“ (s. 97)

Př. 41 ...ale nejméně dvakrát za měsíc si prostě takový víkend vyhláší svátek nesvátek, protože nákupní galerie se taky nějakými topornými hodinami příjmu nezatežuje (...) (s. 128)

Př. 42 „Výhodu to má také v tom, že se v nákupní galerii tlačí méně lidí, zvláště když v televizi něco pěkného dávají (...) (s. 128)

Př. 43 ...ale v hlavě mám kromě čtení myšlenek celou tu dobu v nákupní galerii navíc i ty ženy v přechodu s kabelami plnými náhradních blůzek. (s. 131)

Př. 44 „Zamontovat první díl mého seriálu do toho předposledního nebo naopak zní a vypadá jako prostředí butikové sekce nákupní galerie, kde nejraději přemýšlím.“ (s. 131)

Př. 45 „To ale ještě neznamená, že by se před kontrolory ve vstupu do nákupní galerie tyto ženy nestyděly.“ (s. 133)

Př. 46 „Napadlo mě, že žen s menopauzou bude v nákupní galerii asi poměrně dost také kvůli tomu, že v tomto prostředí lépe splynou.“ (s. 134)

Př. 47 ...mám často pocit, že kabelu s menopauzovými halenkami i ve frmolu nákupní galerie na sto honů poznám (...) (s. 135)

Př. 48 ...a pak si dokonce někdy počkám i na tu její proměnu, když vyjde z nákupní galerie ven (...) (s. 136)

Př. 49 ...a teď před nákupní galerií ani nečekám na druhou ženu jako minule, která když přijde, nahodíme kolo a myšlenky musí pryč, ale můžu tu být, jak dlouho chci(...) (s. 137)

Př. 50 „Čili se na tu šálu, jak je tam na pěkně figuríně pěkně nahozená v nákupní galerii, pěkně dívám a jsem si vědoma všech zádrhelů.“(s. 140)

Hrdinka tedy svůj volný čas tráví v nákupní galerii, kde se zálibou pozoruje ženy v přechodu, které mají ve svých kabelách náhradní blůzky (Př. 45, Př. 46, Př. 47, Př. 48). Ve většině příkladů užívá jednotlivých předložek pro zasazení příběhu do prostoru. Můžeme najít spojení se statickou předložkou „v“, která symbolizuje uzavřenost, vnitřek (Př. 36, Př. 38, Př. 42, Př. 43, Př. 46, Př. 50) - tato uzavřenost je spjatá i s uzavřeností „digisvěta“ vůči přirozeným věcem. Tato předložka je užita nejen ve spojení s „nákupní galerií“, ale i s jejími obměnami (Př. 37 - v klimatizaci přesušeném vzduchu, tam v tom suchu, Př. 47 - ve frmolu nákupní galerie, Př. 46 - v tomto prostředí). V ukázkách je také patrný pohyb, který je vyjádřen pomocí dynamických předložek „do“ (Př. 39, Př. 40, Př. 45) a „z“ (Př. 48). Další prostorové určení symbolizuje deiktická předložka „před“, která znamená malou vzdálenost mezi mluvčím a objektem (Př. 39, Př. 45, Př. 49). Mezi deiktické indexy uvedené v příkladech lze zařadit výraz „tam“ (Př. 37, Př. 40, Př. 50), „tu“ (Př. 39, Př. 49) a „kde“ (Př. 44).

To, že se hrdinka cítí v nákupní galerii dobře, dokazuje užívání přivlastňovacího zájmena „svůj“ s předložkou „v“:

Př. 51 „Já bych za statečnost zasloužila metál, a přitom ani nevím, jestli si za ní budu moci něco pořídit ve své nákupní galerii, za statečnost jako takovou asi ne.“(s. 53)

Př. 52 „Ve své nákupní galerii ale myslím na čtení myšlenek.“(s. 131)

Uvnitř nákupní galerie lze najít i některá specifická oddělení, kde chodí hrdinka nakupovat:

Př. 53 „Nebylo by to totiž poprvé, co bychom si po večeři v restaurantu, jakých je v nákupní galerii nejmíň tucet, vyrazili odpočinout od přemýšlení...(s. 71)

Př. 54 „Když jsme vymýšlely, a měly jsme kvůli tomu dokonce jednu schůzku v mém oblíbeném bistru v nákupní galerii...(s. 84)

Př. 55 ...i když teď zrovna vypadá pod třicet a náramně vlezle cukrštěbetá s prodavačem v oddělení elektro, i když mnohem spíše by ji jeden čekal stát frontu na kabinku v oddělení dámského prádla... (s. 136)

Opět se tedy pomocí předložky „v“ dostáváme do vnitřních prostorů nákupní galerie, tím autorka zesiluje konkretizaci specifického prostoru, kterým je právě nákupní galerie. To, že je tam hrdinka ráda, dokazuje opakované užití zájmena „můj“ (Př. 54).

3.3. Prostor kanceláře, archivu, kabinetu biologie

Př. 56 ...a už vůbec nic netuší o tom, co se právě stalo v jeho kanceláři...(s. 27)

Př. 57 „Mimochodem kukačka má v kanceláři pod šanony činky...(s.27)

Př. 58 ...a ptám se třeba na ty růžové kravaty uvázané na bledě růžových prasečích košilích, proč přišly v kancelářích tak do módy...(s. 123)

Pro to, aby byla zdůrazněna charakteristika kanceláře jako prostoru vnitřního, je ve všech uvedených příkladech použito statické předložky „v“, která onen vnitřní prostor potvrzuje.

Př. 59 ...a podle mého by v tom archivu seděla právě tahle. (s. 59)

Př. 60 ...protože z odkladu byste byl kvůli té své naprosté připravenosti právě tady v archivu posléze rozmrzlý...(s. 62)

V těchto ukázkách autorka zesiluje prostor popisovaného prostředí archivu pomocí odkazovacích prostředků „ten“ a „tady“ (v tom archivu, právě tady v archivu). Nestačí tedy říct „v archivu“, ale je potřeba zdůraznění, aby čtenář pochopil, že to není žádný jiný archiv než ten, který autorka popisuje (Př. 59).

V archivu se často dostáváme do specifického prostoru regálů, kde se může vše skrýt:

Př. 61 „Navíc mezi regály je plno skrýší a nenapadá mě jiná práce, od níž by se dalo tak snadno odskočit.“(s. 58)

Př. 62 „...ale hned za regálem v té samé místnosti a už dlouho předem by se na archivářku díval...“(s. 58)

Př. 63 „Hlavu, nohy, ruce snad máte, na invalidním vozíku byste ani mezi regály neprojel, a jít tam musíte, i když se možná trochu ostýcháte...“(s. 60)

Př. 64 „...protože už by se mohla začít ptát, kde je to slibované potěšeníčko a jestli to náhodou celé není bouda a léčka a ona náhodou nebyla mezi regály nahnána, aby ji tam někdo ze zálohy odťal...“(s. 60)

Prostor regálů, kde nemusí být nic vidět, onu tajemnost a uzavřenost naznačuje předložka „mezi“ (Př. 61, Př. 63, Př. 64) nebo „za“ (Př. 62), protože je tam mnoho koutečků a místeček, kde se mohou skrýt jednak věci, ale v našem případě i lidé.

Dalším prostorem, který bezprostředně souvisí s uvedenými, tedy s prostory, kde se setkávají muži se ženami, je prostor kabinetu biologie, který autorka detailně popisuje:

Př. 65 „Druhá žena a já jsme byly rozvernými školačkami, které někdo omylem zamkl v biologickém kabinetu, a ony se tam přes tu dlouhatánskou noc, kterou tam musely nuceně trávit, intimně sblížily.“(s. 84)

Př. 66 „Takže kulisy biologického kabinetu byly nakonec velmi volné a víceméně pro nás dvě. *Na stolec u postele* jsem postavila klíčku se svým umělohmotným žlutým ptáčkem z Číny a taky kuchyňskou váhu, co mám *na lince*, i když to druhá žena asi právem namítala, že bývá spíš *v kabinetu fyziky*, a to dost jiná než ta na mouku a loupané ořechy, ale já ji *tam* dala, a druhá žena *tam na stolec* o zed' opřela ještě malého plyšového králíka, pro kterého doběhla do kabelky jako pro dobré vnuknutí.“(s. 86)

Nejdříve autorka užívá konkrétního prostorového určení „*v biologickém kabinetu*“, potom už užívá odkazovacího prostředku „*tam*“ (Př. 65). Konkrétní popis prostředí následuje v Př. 66 (*na stolec u postele, na lince, tam na stolec o zed'*). Nejdříve jen určí, kam všechny věci dá (*na stolec*), potom na tento stolec odkáže (*já ji tam dala*) a nakonec toto odkázání ještě více zesílí (*tam na stolec*), aby to bylo čtenáři jasné. Autorka se snaží o detailní lokalizaci prostředí, hrdinka se sice nenachází ve svém umělohmotném třípokoji, ale snaží se ho přizpůsobit jeho obrazu, proto si přináší kulisy, které jí umělohmotný třípokoj částečně připomínají. Okolní věci tak svých charakterem dokreslují prostředí kabinetu (nesmí chybět symbol umělohmotného třípokoje - umělohmotný žlutý ptáček v klícce, dále kuchyňská váha).

3.4. Cesta do nákupní galerie

Jak je tedy patrné, nebývá hrdinka uzavřena pouze ve svém světě umělohmotného třípokoje, ale dostává se ven, prochází ulicemi, nábřežím a dalšími okolními objekty, o kterých pojednám v následujících odstavcích.

Př. 67 „Vídávám ji *tam*, když jdu *okolo*. *Na rohu*, kde převis baráku dělá útulno navzdory chcankám, které *tam* každou noc naprší od těch, kteří si myslí, že ve tmě nejsou vidět a *kolem* tak pozdě nikdo nepůjde.“(s. 7)

Př. 68 „Levné pracovní siláky mám nejradši, když se opření o lopatu *na ulici* opalují.“(s. 10)

Př. 69 „Jenže já kolem těch mužů s lopatou ponořených v *kanalizačních rigolech* jen procházím, stejně jako kolem té tlusté s krátkými vlasy na rohu...(s. 10)

Př. 70 ...a místo abych si před snídaní zaběhala, tak opřená do pedálů profičím *kolem pošty, domu bez popisného čísla, kašny s dvěma lavičkami, potravin a velkého komplexu kancelářských ubikací až k ještě větší hale nákupní galerie*, kde jsou i malá bistra a kavárničky a já *tam* mám sama sebou povoleno dát si malé kvalitní presíčko s jedním sáčkem cukru, protože se celou cestu *tam i zpátky* řítím jako drak a spálím určitě víc kalorií, než kolik je obsaženo ve lžičce kávového prášku a malém sáčku cukru...(s. 67)

Deiktická předložka „*kolem*“ naznačuje, že hrdinka pouze míjí okolní objekty, ale při její cestě do nákupní galerie se stále objevují (Př. 67, Př. 69, Př. 70), tudíž se stávají součástí i jejího života. Každý z nás denně prochází tou stejnou cestou do školy nebo do práce, také vnímáme okolní objekty, sice s námi nesplývají, ale bez nich by ona cesta nebyla stejná. Pokud by nějaký objekt zmizel, s největší pravděpodobností si toho člověk všimne. Následuje hrdinčin výčet, kolem čeho všeho prochází či projíždí (pošta, kancelářské ubikace, kašny, potraviny aj.). Obměna předložky *kolem* - *okolo* v Př.67 nás uvádí do prostoru rohu, což je další místo, se kterým se můžeme v knize setkat.

4. Koheze textu

Celý text je vyprávěn v *ich* - formě a je rozdělen na několik krátkých úseků. Tyto úseky však na sebe nijak nenavazují, čímž se kompaktnost částečně oslabuje, jelikož vnímáme pouze kapitoly jako od sebe oddělené celky. Na kohezi se tedy podílí jiné prostředky, než organizační uspořádání textu.

Dříve bylo pojednáno o prostředcích a výrazech, které zajišťují spojitost textu (viz kapitola III, oddíl 4). V *Paměti mojí babičce* sloužily pro vyjadřování prostoru a

udržení textu jako celku jednotlivé předložky - jejich směřování naznačovalo charakteristiku prostředí. V *Umělohmotném třípokoji* je tomu obdobně. Celkovému vyznění knihy (problematika nepřírozenosti světa a okolních věcí a objektů v něm) napomáhá zvláště jedna - předložka „v“, která svým směřováním vyjadřuje „umístění uvnitř nějakého (ohraničeného) prostoru nebo něčeho tvarově nevymezeného“.⁹⁵ Ty utvářejí prostor v převážné většině textu, ale jsou tu i jiné prostředky, které ke kohezi v textu napomáhají (jde především o opakování některých lexikálních jednotek, k čemuž se dostanu později).

V textu jsou těmito „ohraničenými nebo tvarově nevymezenými prostory“ především ty, ve kterých hrdinka prožívá a komentuje své příběhy. Nejdůležitějším z nich je sám umělohmotný třípokoj (viz kapitola III, oddíl 2.2.) - v této části nacházíme několik příkladů, ve kterých je tato předložka užita pro symboliku uzavřenosti tohoto pokoje (viz Př. 7 - „v umělohmotném třípokoji“, Př. 12 - „v třípokoji“, Př. 14 - „v mém umělohmotném třípokoji“ aj.). Celý pokoj je „plný umělé hmoty“ a právě ta odkazuje na umělost celého světa, resp. digisvěta - tak ho totiž autorka pojmenovává. S hrdinkou tak zůstáváme zavřeni v jejím pokojíčku, kde se setkáváme s jejími klienty a často zmiňovaným žlutým umělohmotným ptáčkem z Číny (viz Př. 2 - „...jen žlutý ptáček z Číny...“, Př. 5 - „...klíčkou s umělohmotným žlutým ptáčkem z Číny...“, Př. 7 - „...se žlutým umělohmotným ptáčkem...“). Tento umělohmotný žlutý ptáček se stává i kulisou v jiném prostředí, než je umělohmotný třípokoj - v kabinetu biologie (Př. 66 - „...klíčku se svým umělohmotným žlutým ptáčkem z Číny...“). Autorka tak opakovaně vytváří

⁹⁵ Filipec, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3. vydání, opravené, Praha: Academia, s. 481.

představu světa jako umělohmotného prostoru, kde se živí tvorové stávají umělými, nepravými. Žijeme v „digidobě“. Tím se dostávám k propojenosti prostoru a času, jelikož zmíněná předložka může v různých spojeních sloužit k vyjádření „časového období nebo okolnosti, za kterých něco probíhá“. V textu probíhá změna společnosti, která se děje v neurčitým časovém úseku (viz kapitola III, oddíl 3.1.) - ocitáme se tak v digidobě (viz PŘ. 35 - *...i přes digidobu*) či digivěku (viz PŘ. 30 - *...i v digivěku* a PŘ. 34 - *...v digivěku*). S touto frekventovanou předložkou se dále setkáváme v souvislosti s dalším důležitým prostředím této knihy, kterým je nákupní galerie (viz kapitola III, oddíl 3.2.) - zde je uvedeno několik příkladů, kde je tato předložkou použita.

Tím, že je v textu užita právě tato předložka, jsou tyto prostory chápány jako uzavřené vůči okolnímu světu. S hrdinkou se setkáváme uvnitř pomocí popisu jednotlivých oddělení, kde opět užívá zmíněné předložky. Stále se tak nacházíme ve vnitřních prostorech nákupní galerie, pouze v PŘ.39 je v textu využito předložky „před“ symbolizující venkovní prostory - tento příklad je pouze výjimkou. Nákupní galerie tak patří k základním prostorům, kde se hrdinka ocitá, tam nakupuje všechny věci do svého umělohmotného třípokoje. Hrdinka se v těchto prostorech cítí dobře (viz PŘ. 51 - *...ve své nákupní galerie*, PŘ. 52 - *...ve své nákupní galerii* - zesílení užitím přivlastňovacího zájmena „svůj“, v případě umělohmotného třípokoje viz PŘ. 4).

V případech prostorů kabinetu biologie, archivu či kanceláře se opakovaně setkáváme s uvedenou předložkou „v“ (viz PŘ. 56 - *„v jeho kanceláři“*, PŘ. 57 - *„v kanceláři“*, PŘ. 58 - *„ v kancelářích“*, PŘ. 65 - *„v biologickém kabinetu“*). Tyto prostory se stávají přechodnými v době, kdy není hrdinka v umělohmotném

třípokoji, nebo se v těchto prostorech ocitají jiné ženy. Všechny zmíněné prostory jsou uzavřené, nedostáváme se z nich ven.

V předchozích řádcích bylo ukázáno, že v textu se pracuje především se statickou předložkou „v“ symbolizující uzavřenost, vnitřní prostory. Nejsou to pouze ony vnitřní prostory, ve kterých se hrdinka ocitá. Sice v menší míře, ale přece jen se setkáváme i s venkovními prostory v souvislosti s tím, kudy hrdinka chodí či jezdí na kole do své oblíbené nákupní galerie. K tomu je užito deiktické předložky „**kolem**“, která napomáhá k odkázání na jednotlivé objekty (viz PŘ. 67 - *„...a kolem tak pozdě nikdo nechodí“*, PŘ. 69 - *„...já kolem těch mužů...“*). I celkovou umělost svého pokoje dokazuje právě tato předložka (viz PŘ. 2).

Celkově lze prostor v textu chápat jako významnou složku pro jeho pochopení. Svět se mění pomocí nejrůznějších „digi věcí“, i vytváření příběhu pomocí televizního seriálu napovídá o pohlcenosti moderní technikou, v televizi jsou příběhy umělé, fiktivní. Tím se zde nepřímo vytváří pomyslný McLuhanův akustický prostor, ve kterém se hrdinka nachází. A právě časté opakování adjektiva „umělohmotný“ spojuje text s názvem celé knihy. Celkově tak autorka vytváří představu o nepřirozeném světě, ve kterém se setkáváme jen s „přetechnizovanými“ věcmi. Opakováním lexikální jednotky se text sdružuje do jednoho celku. Kromě explicitního používání zmíněného adjektiva je v textu užito různých obměn, které ovšem s umělostí bezprostředně souvisí. Kromě častého užívání předpony digi- uvedu jednu ukázkou o pomíjivosti všeho umělého, v souvislosti s fikcí, kterou nabízí televize a její produkt - reklama:

„Je to stejné jako s reklamou na šampon a instantní boloňské makarony v pytlíku. Po umytí hlavy se člověk nijak té krásné slečně z reklamy nezapodobá, stejně ani po uvaření těch makaronů té pěkné hospodyňce s malou prdelkou, co ty makarony v telce vynášela do nebe, a nakonec i ta jejich rodinná pohoda, kterou nad kouřícím hrncem u nich v telce mají, má s tou ve skutečném doma společný jen ten kulatý kuchyňoobývákový stůl, a ten váš má navíc třeba ještě vyvrknanou nohu.“(s. 141)

Na začátku této kapitoly byla zmíněna vypravěčská perspektiva v textu. Jde o ich - formu, kterou využívá třicetiletá prostitutka. Tuto formu vyprávění posiluje i užívání přivlastňovacích zájmen „můj“ (viz Př. 14 - „v mém umělohmotném třípokoji“, Př. 15 - „můj umělohmotný třípokoj, Př. 27 - „v mém umělohmotném třípokoji“, Př. 54 - „v mém oblíbeném bistru“) a „svůj“ („ve své nákupní galerii“ - s. 53, „ve svém třípokoji“ - s. 55). Pomocí těchto zájmen tak hrdinka vytváří představu o svých oblíbených místech, nepřivlastňuje si materiálně, ale ve svém pomyslném příběhu. Svět už v tomto textu není jenom její, ten hrdinka „propůjčuje“ všem. Najednou se ze světa svého dostává do reálného (viz Př. 23 - „digisvět mě moří“, Př. 24 - „do digisvěta“, Př. 25 - „náš svět“, Př. 31 - „Jsme snad digi i my?“).

Konkrétními prostorovými určeními jsou v textu pojmenovány i některé z 9 kapitol, tím se potvrzuje důležitost těchto prostorů. Setkáváme se s názvy *V archivu, V kabinetu biologie, Ve skupině, V soláriu?*.

Celkově jsou to tedy předložky, opakování lexikálních jednotek, vypravěčská perspektiva a v neposlední řadě explicitní pojmenování konkrétních prostorů - to vše zajišťuje kompaktnost textu.

Závěr

Cílem práce bylo poukázat na utváření a vyjadřování prostoru ve dvou prózách Petry Hůlové (*Paměť moje babičce, Umělohmotný třípokoje*). V úvodní kapitole o pojetí prostoru jako důležité kategorie z hlediska chápání obrazu světa bylo poukázáno na to, že prostor spolu s časem tvoří východisko pro lidský život. Všichni totiž žijí v konkrétním prostoru a čase a svým bytím ho následně ovlivňují. Pojem „prostor“ jsem uchopila z úhlu pohledu několika vědních disciplín (především filozofie, kognitivní lingvistiky, literární teorie aj.) a výsledkem je zjištění, že pro všechny z nich hraje prostor elementární úlohu.

Na konkrétních ukázkách jsem poukázala na to, že v prvotině Petry Hůlové - tedy v *Paměti moje babičce* - hraje nejdůležitější roli dualita domov vs. Město. Pomocí detailního líčení jednotlivých objektů autorka vytváří představu odlišného pojetí těchto dvou prostorů (domova jako místa bezpečného a Města jako místa, odkud se následně hrdinka vrací). Dalšími místy, které lze chápat jako podstatnou část textu, jsou ty, které lze spojit se dvěma již zmíněnými prostory - u domova je to prostor kamen, postele a deky, u Města je to internát a guanzy (místní vývařovny). Jak bylo řečeno dříve, tak východiskem pro kognitivní lingvistiku je vztah jazyka a myšlení a charakteristika lidského těla jako důležitého prvku v chápání prostoru (v souvislosti s rozměrovými adjektivy). I v rozebíraném textu hrají konkrétní části lidského těla svou roli - jsou to především oči vyjadřující náladu a okamžité rozpoložení člověka, srdce, lůno a břicho ženy, kde se vyvíjí nový člověk. Ke kohezi textu přispívají především jednotlivé předložky, které vyjadřují směřování hrdinek, dále je to opakování konkrétních prostorů (Rudý hory, zájmeno „my“ - tím se

udržuje blízkost rodinných příslušníků), už méně se na kohezi podílí převádění cizího lexika do jazyka bázevého - zde nechává autorka volné pole působnosti pro čtenáře, aby si jednotlivé významy domýšlel či nad nimi uvažoval v rámci nepřímých náznaků. Toto převádění se v textu střídá s tím způsobem, který nejdříve uvede mongolský výraz a následně je převeden do češtiny pro lepší čtenářovu orientaci.

V *Umělohmotném třípokoji* Petra Hůlová opustila tematiku exotického časoprostoru a příběh situovala do umělohmotného třípokoje, který patří třicetileté prostitutce. Po analýze jednotlivých ukázek jsem došla k závěru, že právě tento pokoj tvoří ústřední motiv prostoru (tím tak dokazuje sepětí textu s jeho názvem) - tam se hrdinka ocitá ve chvíli, kdy si do něj vodí své klienty. Často zdůrazňuje, že je umělohmotný, tvoří ho umělé věci, které si hrdinka pořídila v dalším důležitém prostoru - v nákupní galerii. Tyto dva prostory jsou základními pro pochopení celého textu, oba tvoří pozadí pro pochopení textu. Pokud hrdinka zrovna netráví své volné chvílky ve svém třípokoji, bere své kolo a na něm vyráží do nákupní galerie, kde pozoruje nakupující ženy a navštěvuje svá oblíbená místa. Oba prostory se stávají uzavřenými (nejlépe to dokazuje časté využívání statické předložky „v“ symbolizující právě tuto uzavřenost), hrdinka v nich ztrácí kontakt s okolním světem, který ovšem nezapomíná jakkoli hodnotit a posuzovat. Proto se právě svět jako obecný princip stal prostorem, který má v textu své důležité postavení. Je zde chápán jako moc digi, věci v něm jsou digi a postupem času se stávají digi i obyčejní lidé. Zmíněné chápání světa plně koresponduje s názvem knihy - umělohmotný a digi - ztrácí se zde přirozenost. Co jedině podle hrdinky neztrácí svou přirozenost, jsou pohlavní orgány, se kterými v určitých

částech textu rozmlouvá. Mezi základní prostory textu jsem po konkrétním rozboru ukázek zařadila ty, kde se jednak hrdinka, jednak jí popisované ženy ocitají se svými klienty - prostory archivu, kabinetu biologie a kanceláře (zde totiž někteří muži pracují), dále také okolní prostředí, kudy hrdinka prochází či projíždí při cestě do nákupní galerie. Kohezi textu zde zajišťuje především frekventovaná předložka „v“ ukazující na vnitřnost či uzavřenost jednotlivých prostorů, dále opakování lexikálních jednotek - adjektiva „umělohmotný“ a zájmena „můj“/ „svůj“ (jelikož jde o text vyprávěný v ich - formě, tato zájmena s tím úzce souvisí) a v neposlední řadě také vytvoření pomyslného televizního seriálu (umělohmotný - fiktivní, umělý televizní příběh).

V obou prózách Petry Hůlové hraje kategorie prostoru podstatnou roli, názvy knih svým způsobem korespondují s jednotlivými příběhy. Texty se liší svým umístěním do různých časoprostorů (Mongolsko vs. umělohmotný třípokoj). V *Paměti mojí babičce* jsem došla k rozmanitějšímu výčtu prostorových motivů (souvisí to i se zasazením textu do tak exotického časoprostoru), více se dostáváme do vnějších prostorů než v *Umělohmotném třípokoji*, kde zůstáváme spolu s hrdinkou uvnitř konkrétních prostorů či objektů.

Anotace magisterské diplomové práce

Příjmení a jméno autora	Bc. Jitka Klíčová
Název katedry a fakulty	Katedra bohemistiky Filozofické fakulty UP Olomouc
Název diplomové práce	Prostorová deixe v próze Petry Hůlové
Vedoucí diplomové práce	PhDr. Soňa Schneiderová, Ph.D.
Počet znaků	130 552
Počet příloh	0
Počet titulů použité literatury	12, 3 on - line zdroje
Klíčová slova	prostor, deixe, koheze, paměť, pokoj

Charakteristika diplomové práce

V diplomové práci je řešena problematika prostorové strukturace ve dvou prózách Petry Hůlové - *Paměť moje babičce* a *Umělohmotný třípokoj*. Pozornost je věnována chápání prostoru jako obecného principu pro vytváření obrazu světa. Na základě konkrétních ukázek je poukázáno na nejdůležitější motivy prostoru a na výrazové prostředky, které utvářejí prostorové zasazení děje a následně udržují text jako celek.

Literatura

Primární literatura:

Hůlová, P. (2002): *Paměť mojí babičce*. 1.vydání. Praha: Torst

Hůlová, P. (2006): *Umělohmotný třípokoj*. 1.vydání. Praha: Torst

Sekundární literatura:

Benyovszky, L. - Zika, R. (eds.) (2005): *Fenomenologické studie k prostorovosti I*. 1.vydání. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

Cassirer, E. (1996): *Filosofie symbolických forem 2. Mytické myšlení*. 1.vydání, Praha: Oikoymenh.

Filipec, J. (ed.) (2007): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3.vydání, opravené, Praha: Academia.

Hodrová, D. (1997): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. 1. vydání, Praha: H & H.

Kant, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh.

Karlík, P. - Nekula, M. - Pleskalová, J. (eds.) (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Koten, J. - Mitter, P. (eds.) (2007): *Prostor v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. 1.

vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

Rejzek, J.(2001): *Český etymologický slovník*. 1. vydání. Voznice: LEDA.

Uličný, O. (ed.)(2005): *Eurolitteraria & Eurolingua*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Vaňková, I. - Nebeská, I.(eds.) (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum. (+ CD-ROM)

Internetové zdroje:

Bosničová, Nina: „*Největší satisfakce? Když sedím, píšu a cítím, že je to ono.*“ : rozhovor s Petrou Hůlovou. Feminismus.cz. O ženách, mužích, feminismu a gender studies [online]. Vyšlo 20.1.2008, cit. 31.1.2008. <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2067761>

Gregorová, Bára: *Petra Hůlová.Paměť mojí babičce*. iLiteratura. O literatuře v celém světě i doma [online]. Vyšlo 9.4.2003.cit.8.2.2008. <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10817>

Kratochvíl, Zdeněk: *Filosofie živé přírody - 2. část*. Glosy.info [online]. Vyšlo 25.10. 2005. cit. 1.2. 2008. <http://glosy.info/texty/filosofie-zive-prirody-2-cast/>

